

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

на тему: «Міфодизайн як соціокультурна практика миробудівництва»

Виконала:

студентка II курсу, групи СЛЗ-81мп

Костирко Юлія Володимирівна _____

Науковий керівник:

Доцент кафедри соціології, к. політ. н.,

Багінський А.В. _____

Рецензент:

Викладач кафедри теорії та практики управління, к.н.з держ.упр.,

Карпунець А.С. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка _____

Київ – 2019 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою

Спеціальність (ОПП) – 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Костирко Юлії Володимирівна

1. Тема дисертації «Міфодизайн як соціокультурна практика миробудівництва», науковий керівник дисертації Багінський Андрій Владиславович, доцент кафедри соціології, кандидат політичних наук, затверджені наказом по університету від «14» листопада 2019 №3919 –с.
2. Термін подання студентом дисертації 10 грудня 2019 р.
3. Об'єкт дослідження - міфодизайн, як соціокультурна практика з проектування соціальних міфів.
4. Предмет дослідження - можливості та перспективність застосування практики міфодизайну у процесі миробудівництва.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - виявити теоретико- методологічні засади дослідження феноменів соціального міфу, міфотворчості та міфодизайну, як соціокультурної практики та цілісного явища;

- з'ясувати роль і місце соціальних міфів та міфотворчості у сучасному суспільстві та їх вплив на формування суспільної думки;

- окреслити і проаналізувати передумови розв'язання та рівні військового конфлікту на сході України;

- розглянути концепцію миробудівництва, як системної діяльності, та його основні цілі;

- проаналізувати можливості та перспективність застосування міфодизайну, як соціокультурної практики, у процесі миробудівництва в Україні, з метою досягнення сталого, «позитивного» миру, та гармонізації суспільних відносин ;

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: відсутній.

7. Орієнтовний перелік публікацій: відсутні.

8. Дата видачі завдання СЛз-81мп – 07.10.2019р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	03.06.2019-14.06.2019	Виконано
2.	Формування джерельної бази дослідження	30.09.2019-05.10.2019	Виконано
3.	Складання розгорнутого плану	06.10.2019-10.10.2019	Виконано
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	11.10.2019-13.10.2019	Виконано
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації (МІФОДИЗАЙН, ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА СУЧАСНОСТІ)	14.10.2019-01.11.2019	Виконано
6.	Написання II розділу (ЗАСТОСУВАННЯ МІФОДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ МИРОБУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ)	02.11.2019-20.11.2019	Виконано
7.	Написання висновків та коригування списку літератури.	21.11.2019-01.12.2019	Виконано
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	02.12.2019-08.12.2019	Виконано
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	10.12.2019	Виконано

Студент

_____Ю.В.Костирко

Науковий керівник дисертації

_____А.В.Багінський

АНОТАЦІЯ

Костирко Ю.В. Міфодизайн як соціокультурна практика миробудівництва. На правах рукопису. Магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 054 «Соціологія». – Кафедра соціології. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – Київ, 2019. – 86 с., список джерел з 98 найменувань.

У даній роботі системно розглянуті феномени соціального міфу та міфотворчості, здійснено комплексний аналіз міфодизайну, як соціокультурної практики, особливостей та можливості застосування його технологій у процесі миробудівництва в Україні. В рамках дослідження розглянуто концептуальні засади, ціль, принципи та завдання міфодизайну, у взаємозв'язку з миробудівництвом, як діяльністю, що сприяє усуненню глибинних причин конфлікту та запобіганню його відновлення.

Ключові слова: міф, міфодизайн, міфотворчість, миробудівництво, консолідація, інтеграція.

ABSTRACT

Kostyrko Y. Myth design as a sociocultural practice of peacebuilding. On the rights of the manuscript. Master's thesis for obtaining Master's degree in specialty 054 "Sociology". - Department of Sociology. - National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". - Kyiv, 2019. - 86 p., 98 references.

In this work, the systematic phenomena of social myth and myth-making are systematically considered, a complex analysis of myth-design, as socio-cultural practice, features and possibilities of using its technologies in the process of peace-building in Ukraine is carried out. The study examines the conceptual foundations, purpose, principles and objectives of myth-design, in relation to peace-building, as an activity that helps to eliminate the root causes of conflict and prevent its recovery.

Keywords: myth, myth-design, myth-making, peace-building, consolidation, integration.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. МІФОДИЗАЙН, ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА СУЧАСНОСТІ.....	12
1.1. Специфіка і функції сучасних соціальних міфів.....	12
1.2. Вплив соціальних міфів на суспільну свідомість та соціальну поведінку...	22
1.3. Місце феномену соціальної міфотворчості у соціокультурному просторі та концептуальні засади міфодизайну	29
Висновки до розділу I.....	39
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МІФОДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ МИРОБУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	41
2.1. Передумови розв’язання та багатовимірність збройного конфлікту на сході України.....	41
2.2. Миробудівництво та критерії його успішності.....	48
2.3. Аналіз перспективності застосування практики міфодизайну у складі миробудівничих зусиль.....	57
Висновки до розділу II.....	70
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

Актуальність теми дослідження. На зламі минулого та теперішнього століть людство увійшло до інформаційної ери з її швидкими глобальними комунікаціями та розгалуженими інформаційними мережами. Своєю чергою, це наклало суттєвий відбиток на характер військових конфліктів, що також увійшли у нову фазу свого розвитку. Разом зі зброєю фізичного ураження почали використовуватися технології символічного знищення, націлені на ціннісно-мотиваційні, духовні сфери, а здобуття стратегічного контролю над свідомістю населення супротивника стало чи не першочерговим завданням. Інтернет, засоби масової інформації стали основою новітньої інформаційної зброї, яка вже встигла довести свою ефективність[1].

Слід зазначити, що світ сучасної людини є надзвичайно медіатизованим, й ступінь значущості впливу на суспільство мас-медіа, через які транслюється ключова суспільно - економічна, ідеологічна, політична та інша інформація, важко переоцінити. Фактично, саме під впливом мас-медіа формуються ціннісно - смислові моделі, які створюють загальну картину соціуму. Очевидно, що цей вплив може бути як конструктивним, так і деструктивним, сприяти як підсиленню консолідації певного окремо взятого суспільства, так і здійснювати дезінтегруючий вплив на таке суспільство, роз'єднувати його, в залежності від стереотипів, впроваджуваних мас-медіа у суспільну свідомість.

Суспільна свідомість є багатокомпонентним явищем, однією зі складових якого являється національна свідомість, як сукупність колективних соціально - психологічних феноменів, сутністю яких є уявлення про свою спільноту, як національну, таку, що окрема від інших спільнот. Як зазначає І.О.Кресіна, у числі основних елементів національної свідомості знаходяться, зокрема, національна й етнічна ідентичність, етнічна свідомість, національна самосвідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, історична пам'ять, національна мрія, національна ідея, національний менталітет і характер[2].

Становлення та зміцнення національної свідомості є надзвичайно важливими передумовами існування та розбудови будь-якої сучасної незалежної

держави, а власний національний інформаційно-культурний простір - запорукою її стійкості.

Разом з тим, упродовж декількох останніх десятиліть інформаційний простір України був насичений сумнівними ідеями про позитивне спільне минуле росіян і українців та їх єдність, як єдиний можливий варіант майбутнього України у цілому. Самодостатність, самобутність, унікальність, багатство духовної культури українського народу ставилися під сумнів або навіть взагалі заперечувалися. Пропагувався ідеологічний концепт «руського міру», який поступово перетворився на ідеологічну зброю.

А.В.Багінський зазначає, що місцеві еліти Донбасу у пострадянський період почали будувати власні версії історії. Апеляції до радянського минулого, акцент та місцевому патріотизмі, підживлення стереотипів на кшталт «Донбас годує Україну» - усе це сприяло поступовому поглибленню ізоляціоністських настроїв регіону, що у поєднанні з ідеологічними інтервенціями РФ, формальним відношенням офіційного Києва до питання відмови від радянського минулого, відсутністю об'єднуючих схід і захід концепцій історії та спільного бачення майбутнього потягло наслідки у вигляді поляризації на рівні масової свідомості та, у результаті, ескалації насильства[3]. Таким чином, передумови теперішніх подій на сході фактично почали виникати та формуватися від самого початку набуття незалежності.

Поряд з просуванням на території України російських інтересів, суттєвою також завжди була кількість у нашому інформаційному просторі інформаційних продуктів західного походження, з переважно властивими їм прагматичними та технократичними орієнтаціями, що також не найкращим чином впливало на стан формування української національної свідомості.

Вказані обставини зумовили кризу української інформаційної культури та поставили під загрозу питання цінності патріотизму та сучасного національного ідеалу зі спрямуванням у майбутнє. І хоча події Майдану та конфлікт на сході й відіграли роль своєрідного каталізатора процесу зміцнення національної свідомості, паралельно з консолідацією суспільства поглибилась також і його розділеність, й до утворення політичної нації українцям ще потрібно подолати

тривалий шлях. Як зазначає В.Зеленін, «...на сьогодні Україна балансує між чотирма світоглядними векторами, як-от: (ще й досі потужні) залишки радянських міфів, «європейське майбутнє», «руський мір» та (поки що мало сформована) національна ідея України – «український вибір»[4].

У світлі подій на сході, в Криму, та політичних подій 2018-2019 рр. в країні у цілому актуальним видається питання протистояння проросійській пропаганді, яка здійснює негативний вплив на суспільну свідомість, у поєднанні з комплексними зусиллями, спрямованими на стабілізацію всередині українського суспільства, підвищення рівня суспільної консолідації, усунення спекуляцій на тему відмінностей між регіонами та областями та посилення людських зв'язків між ними, гармонізації суспільних відносин у цілому, поступове формування національної ідеї «українського вибору», що передбачає системну роботу з суспільно-політичною свідомістю мас. Досягнення вказаних цілей цілком можна розглядати, як одні з показників успішності миробудівництва в українському випадку.

Своєю чергою, потужним засобом впливу на маси виступає соціальна міфологія у її сучасному вигляді, як невід'ємна складова системи суспільних комунікацій, та яка значно актуалізувалася на початку XXI ст. Враховуючи це, досягнення українських реалій цілком можливе саме через призму соціальних міфів, а проведення вищезазначеної роботи - за допомогою методів практики міфодизайну.

Таким чином, вказаним і зумовлюється актуальність даної роботи.

Метою роботи є комплексний аналіз міфодизайну, як соціокультурної практики, особливостей та можливості застосування його технологій у процесі миробудівництва в Україні.

Завдання дослідження полягають у наступному:

1) виявити теоретико - методологічні засади дослідження феноменів соціального міфу, міфотворчості та міфодизайну, як соціокультурної практики та цілісного явища;

2) з'ясувати роль і місце соціальних міфів та міфотворчості у сучасному суспільстві та їх вплив на формування суспільної думки;

3) окреслити і проаналізувати передумови розв'язання та рівні військового конфлікту на сході України;

4) розглянути концепцію миробудівництва, як системної діяльності, та його основні цілі;

5) проаналізувати можливості та перспективність застосування міфодизайну, як соціокультурної практики, у процесі миробудівництва в Україні, з метою досягнення сталого, «позитивного» миру, та гармонізації суспільних відносин ;

Мета і завдання дослідження визначають його об'єкт та предмет.

Так, **об'єктом дослідження** є міфодизайн, як соціокультурна практика з проектування соціальних міфів.

Предметом дослідження є можливості та перспективність застосування практики міфодизайну у процесі миробудівництва.

Методи дослідження. У теоретико - методологічну основу дослідження покладені теоретичні розробки у області філософії, соціології, соціології культури, культурології, антропології, етнології, психології, політології та ін.

У ході дослідження, для вивчення та обґрунтування основних понять, про які йдеться у роботі, застосовано діалектичний метод пізнання. У поєднанні з діалектичним методом, ураховуючи міждисциплінарність об'єкта дослідження, застосовано структурний, системний, культурно-контекстуальний методи. Історичний метод використано для дослідження передумов розв'язання збройного конфлікту на сході України, порівняльний та аналітичний - для окреслення та аналізу рівнів даного конфлікту. Для дослідження феномену міфодизайну, процесу миробудівництва, висвітлення питань, пов'язаних з експлікуванням міфодизайну та миробудівництва у аспекті конструювання цілісного, інтегративно-орієнтованого українського соціокультурного простору, також використано аналітичний і описовий методи.

Теоретична та практична цінність роботи. У даній роботі системно розглянуті феномени соціального міфу та міфотворчості із застосуванням філософсько-культурологічного підходу до їх вивчення. Висвітлено концептуальні засади та основні принципи міфодизайну, як сучасної

соціокультурної практики з цілеспрямованого творення соціальних міфів, у тісному взаємозв'язку з миробудівництвом, як діяльністю, що сприяє усуненню глибинних причин конфлікту та запобіганню його відновлення, у розрізі можливостей застосування даної практики для конструювання цілісного, інтегративно-орієнтованого українського соціокультурного простору, зміцнення та консолідації суспільства, підсилення національно - патріотичних зв'язків, подолання роз'єднаності та поляризації у суспільстві, протидії ідеологічним інтервенціям та гармонізації суспільних відносин у цілому.

Структура роботи обумовлена її цілями і завданнями. Магістерська дисертація складається з вступу, двох розділів, кожен з яких містить по три підрозділи, висновків до кожного з розділів, висновків та рекомендацій і списку використаних джерел (98 позицій). Обсяг основного тексту – 69 сторінок, загальний обсяг -86 сторінок.

РОЗДІЛ І. МІФОДИЗАЙН, ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА СУЧАСНОСТІ

1.1. Специфіка і функції сучасних соціальних міфів

Термін «міф» є доволі часто уживаним у сучасній науці та культурі. Упродовж останніх десятиліть популярність цього терміну неухильно зростала і

зараз він досить активно використовується не тільки, традиційно, етнографами та істориками, але й психологами, політиками, журналістами, публіцистами та навіть блогерами. Роздумам над сутністю цього феномену і його вивченню присвячена велика кількість праць багатьох авторів XIX-XXI ст. Як зазначає В.М.Найдиш, «у XIX-XX століттях поле емпіричних та теоретичних досліджень міфу стало дійсно неосяжним. Охопити його-задача, яка під силу, мабуть, лише для цілого дослідницького колективу» [4]. Разом з тим, єдине, універсальне розуміння поняття міфу, як таке, відсутнє.

Звернення до історії становлення даного поняття показує, що термін «міф» існує та вживається з давніх часів, однак, значна кількість модерних дослідників обмежується у своїх працях розуміннями міфу, як певних явищ, притаманних їхньому сьогоденню. Водночас, зважаючи на мету та завдання цієї роботи, для запобігання змішування понять *соціального* та *архаїчного міфів*, яке трапляється доволі часто, вважаю за необхідне першочергово у загальних рисах висвітлити та проаналізувати феномен архаїчного, класичного міфу.

Поняття «міфологія» у сучасної людини асоціюється насамперед зі стародавніми уявленнями про світоустрій, релігійними віруваннями, казками, легендами та іншими жанрами народної прози.

Міфи, як складові міфології того чи іншого народу, були створені людьми з метою розуміння й осмислення незрозумілих явищ та речей оточуючого світу. Як вважає переважна більшість дослідників, сама назва терміну походить від грецького «mythos», що означає «розповідь». Однак, Л. Бенуас висловлює думку, що «міф» означає «mutus», тобто «безмовний, німий» (лат.) [6], оскільки міф передбачає передання речей за допомогою символів, а не слів. Така думка є досить спірною, позаяк архаїчні міфи, як правило, розповідалися в усному порядку. Наприклад, так було у Стародавній Греції (розповіді священних міфів під час Елевсинських містерій) [7]. На думку В.Зеленіна, «міфи становили первісну систему, утворюючи міфологію того чи іншого народу, формуючи в такий спосіб основу характерного для нього світогляду...часто були стрижнем різних релігійних систем, фольклорних традицій, художньої творчості та політичної культури мас» [8].

Як зазначається у Енциклопедії історії України, «класичний, архаїчний міф... виник у процесі переходу від одухотворення природи до персоніфікації і символічної репрезентації світу культури. У цьому розумінні міф виступає як *початкова структура культури*, зокрема в сенсі артикуляції її зародкових форм, урешті-решт – як первинна формація самих стилів і укладів культурно-істор. буття. Найвиразніше функції міфу виявляються в первісній культурі, де міф постає як *своєрідна картина, в символах і образах якої сприймається й описується весь світ*» [9].

Тобто, очевидно, що людина минулого ще не мала на своєму озброєнні достатньої кількості загальних понять та визначень для того, аби охарактеризувати певні явища та речі за їх допомогою, але могла передати і передавала іншій людині певний чуттєвий образ, здатний викликати у останньої певні психологічні реакції.

Про архаїчний міф, як «парадигматичне утворення», говорить українська дослідниця С.Гуцол, на думку якої архаїчні міфи можна розцінювати, як своєрідні моделі поведінки і навіть життя, й прояви людської активності (дії, вчинки тощо) мали цінність не самі по собі, а як своєрідне повторення певного ідеального, міфологічного зразку [10].

З цього випливає, що архаїчний міф, на перший план у якому виходило ірраціональне та нерациональне, не потребував жодних раціональних обґрунтувань, позаяк сам по собі вже був безсумнівною реальністю для тих, хто жив у ньому, спрямовуючи свої зусилля на відтворення певних міфологічних зразків.

Ключовою функцією архаїчного міфу можна вважати пояснення навколишнього світу. На думку С.О.Топалової, «міф викладає логіку пошуку пояснень явищі їх причин» та є своєрідною моделлю розв'язання протиріч. Він являє собою цілісне повідомлення, його привабливість зумовлюється емоційністю, апеляцією до людських бажань, а також символізмом і образністю, він формує і закріплює міфологічну реальність, яка, своєю чергою, «підтримує певний соціальний порядок, передається на рівні колективного

підсвідомого у рамках різних ідеологічних конструкцій, забезпечує відтворення одних і тих самих міфів у різних ідеологіях» [11].

Отже, архаїчний (класичний) міф можна характеризувати, як *феномен людської культури, корені якого сягають глибокої давнини, і який являє собою спосіб сприймання, розуміння і інтерпретації навколишнього світу*.

Архаїчні міфи можуть бути поділені на ряд груп, враховуючи їх ознаки та основні функції. Зокрема, *етимологічні міфи* архаїчного періоду містять описи причин та походження культурних і соціальних феноменів (людей, тварин, рослин, різних явищ). Міфи *теогонічні* описують боротьбу за верховенство, походження богів і найяскравішим прикладом цієї групи є міфи античні. *Астральні* міфи оповідають про переміщення на небеса земних героїв з перетворенням останніх на небесні світила, *антропogонічні* - пояснюють походження людини, зокрема, жінок та чоловіків з притаманними статям відмінностями, а у *міфах героїчних* йдеться про власне долю та шлях героїв, який вони змушені були долати задля виконання своєї місії. Відголос цих міфів у певному вигляді присутній і у сучасному суспільстві [12].

Окрім того, ідейна різноманітність культур, природні особливості середовища існування окремо взятих етносів, наклали свій відбиток і на архаїчну міфологію таких етносів. В.Зеленін, відзначаючи вирішальність значення природних умов і типу господарської діяльності для історико - культурного генезису та міфології етносу, пропонує до розгляду три культурно - географічні й антропологічні джерела архаїчної міфології етносів, кількість яких загалом дорівнює кількості типів архаїчних цивілізаційних культур: землероби - орачі, кочівники - скотарі, збирачі - мисливці.

Так, у землеробів - орачів, які вели осілий спосіб життя, працювали на землі, сформувалися «цінності дбайливо - толерантного ставлення до оточення», а війна сприймалася як «превентивний захід задля унеможливлення приходу ворога на рідну землю». У міфології кочівників - скотарів, які проживали на території Євразії у степовій та лісостеповій місцевостях з континентальним кліматом, та характеризувалися войовничістю, «апріорна доктринальна легітимність власності визначалася правом сили - захопленням».

Що ж стосується збирачів - мисливців, то у їх міфології прослідковуються «традиції напівосілого способу життя... Їхній світ такий: що надібав, то і твоє», тобто, ресурси апріорі не належать нікому і набути їх певним шляхом може кожен. Також дослідник вказує на значну наявність у їх міфології «перемог, здобутих завдяки щасливому випадку» [8].

Загалом, кожній культурі властиві певні історичні системи значень та суспільний досвід, а кожен вид культурної діяльності накладає відбиток на менталітет того чи іншого етносу. Очевидно, що характерні для певного типу культури особливості передаються від покоління до покоління, і міф, як елемент етнічної свідомості, реалізовується у різних формах, забезпечуючих, у тому числі, збереження етнозахисних механізмів.

Отже, хоча сучасна людина і живе у реальності, яка є значно відмінною від реальності її віддалених предків, відлуння та риси архаїчних міфів, з їх певною природою, які відображують найдавнішу історію відповідного народу та сукупність його первинних вірувань, богів, героїв тощо можна виявити у міфах часу теперішнього, які є важливим проявом сучасної культури та про які поговоримо пізніше.

З часом людство розвивалося й міфи архаїчні почали перетворюватися у своєрідне живильне підґрунтя для розвитку релігії, мистецтва та політики. Сходознавець І.М.Дьяконов поряд з архаїчними міфами виокремив вторинну та третинну міфології, зазначивши про *ідеологізацію* міфів [13].

Окремі етапи змін суспільної сутності і функції міфів висвітлив і В.Зеленін, навівши загалом п'ять таких етапів, від стану, коли міфи «побутували в просторі усного фольклору» (перший етап), через постання з міфів релігій (другий етап), входження міфів до політики у якості ідеологічних основ державотворчості (третій етап), появи багатовекторності міфів (четвертий етап) до поступового постановлення міфів «на службу бізнес-маркетингу» (п'ятий етап), та вказавши, що на теперішній час «міфи можна розглядати як продукт своєрідної «інформаційної генної інженерії» [8].

Соціальна міфологія, яка на думку А.В.Ульяновського являє собою «складний синтез цілей, цінностей, потреб, волевиявлення та комунікації» [14], виникла та почала розвиватися у ХІХ ст.

А.Г.Іванов та І.П.Полякова пропонують розуміти сучасну соціальну міфологію, як «аксиологічно навантажений феномен, утворюючий систему міфів про процеси суспільного розвитку та суспільства у цілому, справляючий істотний вплив на суспільну свідомість та призводячий до активізації діяльності окремих соціальних груп, усього соціуму» [15]. Дослідники виділяють у сучасній соціальній міфології два рівні, *архаїчний і інструментальний (кон'юнктурний)*, та наголошують, що така двохрівневість є тим, що й відрізняє сучасну соціальну міфологію від архаїчної міфології та ідеології. На їх думку, архаїчний рівень включає архетипічні образи, ритуали та міфологеми, що були вироблені колективно, тоді як інструментальний рівень включає конкретні плоди раціональної діяльності міфотворців. Також, зазначають, що соціальній міфології властиві процеси міфотворчості та міфологізації, суть яких полягає у відображенні соціального буття у вигляді міфів та, відповідно, наділенні соціальної реальності міфологічними рисами.

Термін *соціальний міф* по-різному інтерпретується різними дослідниками, проте, можна констатувати наявність спорідненості у існуючих визначеннях цього феномену.

Основою для розуміння феномену соціального міфу стали праці Ж.Сореля, З.Фрейда, К.-Г.Юнга, А.Шопенгауера, В.Парето. На той час соціальний міф розглядався виключно у ідеологічному та політичному контекстах.

На думку Ж.Сореля, міф - головний духовний засіб мобілізації, а суспільний устрій являє собою результат сукупності образів (міф) та народної волі (мобілізація). При цьому, міфи створюються різними класами згідно до їх уявлень (до прикладу, міф свободи та міф рівності). Він заперечував можливість спростування міфу та зазначав про його невизначеність, і, як результат, вплив на формування суспільної думки навіть потужніше за ідеологію [16].

Р.Барт, лінгвіст, літературознавець, семіолог, один з найвідоміших дослідників соціальних міфів, характеризує міф нашого часу, як «комунікативну систему, повідомлення»[17].

О.В.Ульяновський з посиланням на новітній філософський словник зазначає, що такий міф найчастіше розуміється «метафорично - сенсорно - як феномен вкраплення міфу у не міфологічну за своєю суттю культурну традицію»[13], та вважає, що він (соціальний міф) має свого вольового і цілеспрямованого творця, й у цьому його відмінність від міфу архаїчного [18]. Відповідно, якщо є творець, є ті для кого міф створений і постає частиною життєвої реальності. Саме поняття соціального міфу зводиться ним до наступного: соціальний міф - це умовно істинне висловлювання, й його істинність «виявляється із системного аналізу контексту та аксіологічно»[13].

У ході виявлення генезису, змісту та специфіки соціальної міфології Ульяновський доходить висновку, що «...позиція творця соціального міфу характеризується знанням у предметній області соціального міфу, а позиція того, хто живе у міфі, характеризується незнанням знання творця соціального міфу у предметній області соціального міфу». Коли починає відбуватися пізнання предмету соціального міфу, такий міф починає поступово проявлятися, допоки не стане явним. Таким чином, повна проявленість соціального міфу «означає...однакове знання про предмет соціального міфу творцем соціального міфу і суб'єктами, які жили у міфі». При цьому, наявність одночасно тих, хто живе у міфі, для кого він не є проявленим, проявляється і є проявленим є «спільним для соціального міфа». Згадує вчений і про «спостерігача соціальних міфів», який «здійснює селекцію соціального поля і виявляє сукупність соціальних міфів», тобто дослідника міфів[13]. Н.І.Соболева визначає соціальний міф, як «систему онтологізованих семіотичних цінностей, що є актуальними в певній конкретній соціальній спільноті» [19].

У XIX ст. виникла семіотика - наука про знаки. У подальшому, в XX ст. Р.Барт запропонував розглядати міф, саме як семіотичну систему.

На переконання Барта, усі системи комунікації та культурні явища кодуються за допомогою знакових систем, котрі є продуктом міфотворчої діяльності. Барт розробив схему, яка відображує семіотичний механізм міфотворчості. За цією схемою, міф, у розпорядження якого надійшли певні знакові системи (мовні та у вигляді предметів, фото, зображень тощо), надбудовує над ними власну систему (див. рис.1.1.):

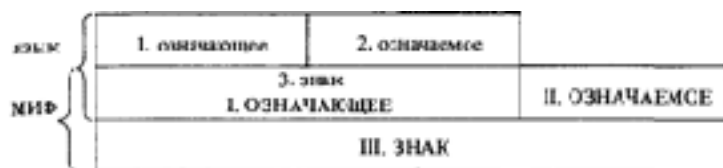

Рис.1.1.Схема міфу (за Бартом)

Розкриваючи сутність цієї схеми Барт наводить приклад, у якому йдеться про зображеного на обкладинці відомого журналу молодого африканця у французькій військовій формі, який віддає честь французькому прапору (*сенса зображення*). Але, як зазначає Барт, «...це зображення означає, що Франція - велика Імперія і усі її сини, незалежно від кольору шкіри, служать під її знаменами і немає кращої відповіді критикам так званої колоніальної системи, аніж завзяття, з яким цей молодий африканець служить своїм так званим гнобителям. І у цьому випадку....мається надбудована семіологічна система: тут є *означаюче*, яке являє собою первинну семіологічну систему (африканський солдат, який віддає честь, як це прийнято у французькій армії); є *означуване* (у даному випадку це навмисне змішення приналежності до французької нації з військовим обов'язком); врешті, є *репрезентація* означуваного за допомогою означаючого». Цікавою є оцінка Бартом цілі міфів, яка зводиться до «знерухомлення світу». На думку Барта, «міфи наздоганяють людину завжди і усюди, відсилаючи ...до того нерухомого прототипу, який не дозволяє...жити своїм життям, не дає вільно дихнути, неначе засівший усередині організму паразит...окреслює діяльності людини тісні межі, у яких їй дозволено мучитися, не намагаючись хоч якось змінити світ» [17].

Отже, соціальний міф у інтерпретації Барта постає таким собі усядищом, скоріше негативним «знаряддям маніпулювання свідомістю та поведінкою мас, засобом, особливо «токсичним для соціального тіла» [17]. Причому, міф, будучи повідомленням, не завжди має усну форму, це може бути також і зображення, письмо, фото, репортаж, реклама, видовища, спортивні змагання тощо, й простір сучасної людини буквально пронизаний міфами.

Маніпулятивну роль соціальних міфів відмічав і М. Еліаде. Його теза про виконання міфом функцій повідомлення суспільству про ідеальні моделі існування є досить близькою до Бартівського розуміння міфу, як «повідомлення» та «комунікативної системи». Еліаде вказує на присутність міфологічних моделей у різних сферах сучасного життя та наголошує, що «... сучасна людина піддається впливу сильнодіючої...міфології» та закликає до розуміння міфу, як «найбільш значної форми колективного мислення» та «зображенню форми буття у світі» [20,21].

Однією з форм сучасних міфів є міфи політичні. Проблематику політичного міфу досліджував Е.Касирер, який порівняв сучасний міф зі зброєю масового ураження, зазначивши: «На долю XX століття випало створити нову технологію міфотворчості, відтепер міф створюється у тому ж сенсі і з використанням тих же методів, що й будь-яка сучасна зброя» [22]. С.О.Топалова щодо характеру функціонування сучасного політичного міфу вказує, що останній «подає констатуючі формулювання, нічого не пояснює, але створює ілюзію ясності. Орієнтований не на вирішення, а на виправдання протиріч» [12].

Вивченням феномену міфу та його ролі у суспільства займався відомий філософ О.Ф.Лосєв, який у своїй праці «Діалектика міфу» відзначав, що міф «не вигадка, але найбільш яскрава та справжня дійсність». Примітно, що соціалізм, капіталізм та лібералізм він відносив до міфологічних систем [23].

На думку В. Бурлачука, міф - одна з символічних систем суспільства, що виконує функцію виробництва соціального смислу, й не люди є творцями соціального смислу, а міф, за допомогою людей, створює смисл. Поняття сучасного міфу В.Бурлачук визначає, як «набір ціннісних уявлень, втілених у

нарративній формі...моделі інтерпретації, схеми пояснення, моделі поведінки, які утворюють структуру як сучасної, так і архаїчної свідомості», та зауважує про *спільність* міфів сучасного й традиційного, яка полягає у зазвичай нарративній формі та використанні під час опису певної ситуації простих мовних понять з сугестивними смислами, як-то «батьківщина», «війна», «змова» тощо. *Різниця* ж між цими міфами полягає у відсутності космічних перевтілень та божественних персонажів [24].

Підсумовуючи, по-перше, *сучасний соціальний міф можна загалом охарактеризувати, як сукупність актуальних у суспільстві уявлень, переконань, ідеалів, які мають символічне вираження і не тільки виражають розвиток цього суспільства, але й одночасно є його формоутворюючим фактором.*

По-друге, незважаючи на те, що у сучасних соціальних міфах можемо спостерігати елементи міфів архаїчних, міфи сучасні слід відокремлювати від архаїчних міфів, позаяк вони мають не тільки спільні риси, але й ряд від'ємностей. Так, поєднує їх передусім оперття на емоційну, ірраціональну сферу психіки, використання наочно - чуттєвих образів та претензія на істинність, що уводиться у ранг абсолютної відрізняє наявність у соціального міфу, на відміну від міфу архаїчного, свідомого творця, відображення соціальним міфом загальної світоглядної моделі суспільства, у вигляді символів та вплив на розвиток суспільних процесів (до прикладу, формування на основі соціальних міфів політичних вчень).

Аналізуючи поняття та специфіку сучасних міфів не можу залишити поза увагою таке поняття, як *симулякр*. Філософська думка традиційно визначає симулякр (від лат. *simulacrum* – образ, подoba), як феномен, «результуючий процес відтворення дійсності, специфіка якого полягає у імітаційності»[25]. І якщо Платон визначав цей феномен, як плод людської уяви, то з часом розуміння сутності феномену симулякра зазнало змін. Так, постмодерний філософ Ж.Бордрійяр характеризує симулякр, як *продукт симуляції*, яка, своєю чергою, являє собою заміну світу реального світу уявлюваним, але при цьому такий уявлюваний світ людина вважає реальним. Вчений відзначає, що «територія більш не передує мапі...Віднині мапа передує території» [26].

Детальний порівняльний аналіз міфів архаїчного, сучасного, симулякру та ідеології був проведений вищезгаданою українською дослідницею С.О.Топаловою, яка дійшла висновків про втілення рис архаїчної міфології здебільшого у ідеології, базою для формування якої виступає міфологія та архетипічне підґрунтя, й зазначила про збереження у сучасному (політичному) міфі певних сюжетних ліній традиційного міфу, та одночасно затушування соціальних інтересів, у якості основи політичної участі і діяльності. Водночас, симулякри, на її думку взагалі «повністю спотворюють сутність цих інтересів, усувають зв'язки між діяльністю політичних інститутів та інтересами соціальних спільнот. Симулякру не притаманна системність і логічність, він фрагментарно використовує міфологічні та ідеологічні уривки, спотворює їхній зміст, насаджує світоглядні штампи, позбавлені зв'язку із реальністю та адекватного усвідомлення перспектив майбутнього. Він не базується на колективному підсвідомому, а нав'язує світоглядні системи, сформовані на «чужих»...Тобто, на відміну від архаїчних та ідеологічних міфів, які підтримують існування певного порядку у суспільства та зв'язків між ним і владою, симулякри фактично обезцінюють норми та тим самим сприяють некерованості суспільства [11].

Отже, з наведеного вбачається, що *симулякр* - своєрідна симуляція дійсності, її підробка, копія того, чого немає у дійсності. Як зазначає О.В.Панкратова «міф-це повідомлення про буття, а симулякр - повідомлення про небуття» [27].

1.2. Вплив сучасних соціальних міфів на суспільну свідомість та соціальну поведінку

Міфологія, безумовно, перша форма людської свідомості, яка має важливе значення для людського розуму, адже початкові спроби аналізу та систематизації проводились саме міфологічною свідомістю. Міфи стали першоосновою багатьох форм духовної діяльності, і хоча з плином часу людство усе більше намагалося відійти від міфологічної свідомості, у XX ст.

здобутки у сфері психоаналізу повернули людську свідомість до джерела зародження шляхом доведення зв'язку з його міфологічним змістом. Очевидність зв'язків міфів та сучасних соціальних процесів постала, як беззаперечний факт. О.Ф.Лосєв, вважаючи міф буттям людини у реальному світі, був абсолютно правий, адже реальність неможлива без символічного, образного сприйняття.

Слід зазначити, що за радянських часів слово «міф» мало переважно негативну конотацію у розрізі вживання його стосовно суспільних процесів. Міфи асоціювали з чимось не цивілізованим і примітивним, оцінювали, виключно як своєрідний засіб для того, аби увільнити людину від необхідності думати. Однак, на даний час оцінки переважно змінилися, роль міфів та їх вплив на суспільство активно вивчаються й однією з необхідних умов такого вивчення є розуміння комплексності об'єкта дослідження.

Міф лежить у основі будь-якого світогляду, картини світу(у т.ч. політичної)та є антропологічною категорією, яка визначає побудову світосприйняття людини і спосіб її мислення. Сучасні міфи «вироблюються різноманітними системами та формами культури - освітою, релігією, пропагандою, рекламою, масовою культурою» [28] і це є нашою данністю. Сучасна людина вірить у сучасні соціальні міфи, ототожнюючи себе з цими об'єктами своєї віри й міфи, беззаперечно, мають колосальний вплив на людську свідомість, її емоційну сферу і інтелект.

Слід зазначити, що людина за своєю природою взагалі істота емоційна та ірраціональна. На цьому наголошували багато дослідників, у тому числі, наш сучасник політолог В.Соловей: «раціональний розум - це не більше, ніж верхівка айсбергу, масиву несвідомого та ірраціонального». Для позначення рис людської психіки, які дозволяють маніпулювати людьми і пояснюють успішність пропагандистських впливів він використовує термін «когнітивна пастка»[29]. Примітно, що ці риси, які сформувались у процесі еволюції, не піддаються коригуванню і мають фундаментальний характер.

Когнітивна психологія, яка є напрямом соціальної психології, оперує для позначення цих рис терміном «когнітивні упередження» (вар. «конгінтивні

викривлення»). За Канеманом, який разом з Д.Тверські розглянув це поняття уперше, когнітивне викривлення - це систематична помилка у ході розумового процесу, яку не слід плутати з помилкою випадковою[30]. Український вчений Т.Ю.Кулаковський визначає когнітивні упередження, як «тенденції думати певним чином» та наголошує, що вони можуть потягти систематичні відхилення від «стандарту раціональності або тверезого судження (чи здорового глузду)» [31].

До видів когнітивних викривлень належать: «читання думок» (як правило, люди вважають, що оточуючі думають про них погано); катастрофізація (схильність до безпричинних негативних уявлень про майбутнє); емоційні доводи (правда є правдою, тому що людина «так відчуває»); наліпка ярликів (віднесення себе до певного типу людей після подій негативного характеру); психологічний фільтр (перевага у фокусуванні на негативній інформації); над-узагальнення (у випадку, коли сталося щось погане, схильність вважати, що буде ще гірше, «полоса невдач»); персоналізація (відчуття відповідальності за погоне навколо); «повинен відповідати» (схильність вважати, що усе повинно йти певним шляхом); виключення доброго (схильність людей не помічати того доброго, що стається з ними) [32].

Отже, як бачимо, у повсякденному житті людина далеко не завжди мислить і оперує логічними категоріями, натомість, часто керується емоціями і покладається на них. Як вказує Є.Пир'єв, емоційна оцінка дійсності, яка має форму інтуїтивну та несвідому, є первинною у порівнянні з інтелектуальною, та випереджає її [33]. Таким чином, емоційний стан людини безумовно, накладає відбиток на те, як людина бачить навколишню дійсність, розуміє, переживає її.

Маса людей, як сукупність індивідів, є носієм *масової свідомості*, складного, багатоелементного утворення, носієм якого є маси та яка «має розгалужені зв'язки з іншими сферами та рівнями суспільної свідомості. Їй властиво вбирати в себе продукти всіх цих сфер, черпати свій зміст із ідеології, науки, художньої творчості, буденних емпіричних уявлень» [34].

Світогляд окремо взятої особистості є складовою масової свідомості, яка, своєю чергою, є різновидом *суспільної свідомості*.

Феномен *суспільної свідомості* у розрізі соціально - інфомаціологічного підходу визначається як «сукупність загально значимих для соціуму...ідей, поглядів,цінностей, диспозиції як результат, з одного боку, - відображення суспільного буття, а з іншого - впливу ЗМІ та МК (масових комунікацій - прим.автора), інформаційної політики»[33].

На думку О.Гулевич суспільна свідомість є трьохрівневим утворенням, до якого входять суспільний (великі групи), груповий (малі групи) і індивідуальний (особа) рівні[36].Кожен рівень є якісно новим утворенням порівняно з попереднім. І,як слушно зауважує Л.М.Городенко,«хоча словосполучення «індивідуальний рівень суспільної свідомості» може здатися доволі дивним, у рамках цієї концепції його використання цілком зрозуміле: індивідуальна свідомість так само є похідною від зовнішніх умов існування людини, як і суспільна, та й виникає вона не сама собою, а в спільноті. Що ж до рівня великих груп, то в них вона утримується насамперед через об'єднання, що існують тривалий час»[37].

Міф, як феномен, має значний вплив на суспільну свідомість та поведінку у соціумі, тобто здійснює своєрідну регулятивну функцію. Вони відіграють захисну функцію, позаяк люди завжди потребували і продовжують потребувати психологічного захисту від жорстокості світу, відчуття безпорадності, й міфологізація свідомості є саме механізмом такого захисту.

С.О.Топалова, якою був проведений ґрунтовний аналіз чинників міфологізації суспільної свідомості, відмічає захисну функцію міфів, як таку що була конче потрібна людям на усіх етапах цивілізаційного розвитку, акцентуючи увагу на тому, що у наш час ця функція є актуальною, як ніколи, зважаючи на стрімкість та масштаби навколишніх змін. Відчуваючи себе неспроможною вплинути на ці процеси людина відшукує своєрідні «психологічні ніші» (релігійні, націоналістичні тощо), основою яких є відділення від реальності та міфологізація[38].

Так, сучасне суспільство, з його перенасиченням мас-медіа, є надзвичайно міфологізованим.

Ряд передумов соціокультурного, психологічного, історичного, освітнього та політичного характеру тягне процеси подальшої міфологізації суспільної свідомості та усіх вимірів суспільного життя у цілому, насамперед - політичного. Життя у такому міфологізованому світі у поєднанні з впевненістю, вірою у його реальність, є слідуванням окресленій міфологічній логіці. При цьому, людина сприймає таку логіку, як раціональну, дійсну, вдається до аналізу реальності, що є сконструйованою.

На думку С.О.Топалової, подібна ситуація є одвічною, перманентною, а «подальший розвиток технологій контролю свідомості ущільнює її насиченість міфами і формує людину, яку Е. Кассіер визначає як «символічну тварину». Дослідниця вказує, що міфологічна свідомість, це такий собі «неодмінний атрибут суспільного розвитку з найдавніших часів і до наших днів, суттєва складова нашого світосприйняття і світорозуміння. Яким би раціональним не здавалось нам наше мислення, основою його часто виступає мислення міфологічне». Акцентуючи увагу на тому, що міфологізація суспільної свідомості носить наразі *тотальний характер*, С.О.Топалова вказує, що це є наслідком впливу ряду чинників, як-то чинників психологічних, соціокультурних, політико-культурних, політичних, інформаційно-технологічних, ментальних, освітніх тощо, яким притаманні особливі способи і шляхи впливу людську свідомість, зокрема, процеси мислення людини, її почуття і думки, а також, відповідно, певні наслідки такого впливу. До найбільш «глибинних» вчена відносить *психологічні й історичні чинники*, як такі, що споконвіку визначали людську схильність до міфологічного мислення і «основні сюжетні лінії міфологізації масової суспільної свідомості в певні періоди». Відповідно, на її переконання, до психологічних чинників можна віднести «комплекс причин, пов'язаних із психічними процесами, що відбуваються на рівні свідомості і підсвідомості, зумовлюють специфіку сприйняття і відображення світу»[38].

Дійсно, початковим рівнем сприйняття усіх явищ та подій людиною є рівень емоційний, при цьому, власне емоції - продукт сформованих до цього уявлень. У разі ж емоційного потрясіння, незалежно від характеру його

забарвлення, людина схильна шукати способи зняття напруги та прояснення подій, які його потягли, скоріш у області ірраціонального, аніж раціонального, чим і зумовлені звернення повсякденної свідомості до містичних, магічних і релігійних пояснень та шляхів подолання наслідків ситуації. Суттєвим також є вплив авторитетів старших та досвідчених на формування людських уявлень про предмети, події та процеси, що дозволяє виділити декілька ліній міфологізації: міфологізована свідомість суб'єкта і об'єкта впливу й програмування дій і думок об'єкта суб'єктом. Переконавання стають «результатом кристалізації і втілення у свідомість сформованих таким чином уявлень, емоційного «вживання» в міф» [38].

Говорячи про психологічні передумови міфологізації суспільної свідомості дослідниця також зауважує, що «пласт психологічних передумов пов'язаний із глибинними, протягом віків накопичуваними якостями людської психіки, з архаїчними формами мислення, притаманними психіці сучасної людини. Саме вони зумовлюють наявність у психології абсолютно різних народів схожих міфологічних уявлень. Ці форми, що являють собою первісне мислення і визначають міфологічну складову на підсвідомому рівні людської психіки, К. Г. Юнг назвав «архетипами», «колективним безсвідомим» [39], на рівні якого зникає індивідуальність.

Своєю чергою, К.Г. Юнг зазначав, що «найглибший пласт, до якого ми можемо проникнути в дослідженні безсвідомого, – це те місце, де людина вже не виступає чітко вираженою індивідуальністю, де її розум змішується і розширюється до сфери загальнолюдського розуму, безсвідомого, в якому ми всі однакові» [40]. Первісне мислення й створює цей психологічний пласт, який у всіх однаковий завдяки колективному безсвідомому, а архетипи стають «міфотворними структурами несвідомого...Завдяки *архетипам* існує загальний для всіх людей психологічний базис, що являє собою насичене міфологічними образами й сюжетами колективне безсвідоме» [39].

Юнг зафіксував тісний зв'язок між міфологією та архетипом.

Що ж таке *архетипи*? За Юнгом, це певні універсальні образи, які володарюють над людською свідомістю, будучи головним змістом ідентичного

у всіх колективного безсвідомого, та є «типовими видами розуміння, й де б ми не зустрілись з одноманітними й регулярно виникаючими формами розуміння... маємо справу з архетипом, незалежно від того, чи є впізнаванням його міфологічний характер» [40].

В. Зеленін характеризує архетипи, як «психічні прототипи, приховані в глибинах несвідомого, вроджені універсальні ідеї, споконвічні моделі сприйняття, мислення, переживання...свого роду первинні уявлення про світ і життя, що не залежать від рівня отриманих знань»[8]. К.Г.Юнг виділяв шість основних архетипів: Архетип Тіні, Архетип Аніми, Архетип Анімуса, Архетип Матері (Душі), Архетип Мудреця, Архетип Дитини. У подальшому, Майєрс - Бріґс було виділено вісім базових архетипів: Герой, Правитель, Мудрець, Шукач, Дитина, Естет, Зберігач, Друг [28]. Наразі дослідниками виділено сотні архетипів, використання яких активно здійснюється у політичній, рекламній та інших сферах.

До складу найсуттєвіших причин міфологізації свідомості, котрі мають психологічну природу, можна віднести також стереотипізацію мислення, яка впливає на неспроможність людини реагувати адекватно, орієнтуватися у оточуючому та пристосовуватись до нього. Людина реагує на події за певною схемою, що тягне відповідні наслідки.

С.О.Топалова приділяє значну увагу також ментально - психологічним передумовам, говорячи про особливості національного темпераменту і характеру певного народу та його уявлення про минуле і місце у світі його і його країни: «суспільна свідомість, у якій міцно «засіли» відчуття винятковості своєї всесвітньо-історичної місії як...«могутньої супердержави» чи «вічно пригнобленої»...вже налаштована на певний емоційний лад і потребує відповідних емоційних допінгів для зняття чи нагнітання напруженості... Вприскуються ці допінги саме шляхом розкручування міфів, які й підігривають потрібні почуття» [38].

Окрім того, роль «міфологізатора свідомості» можуть відігравати й ідеології, які інколи доводять свої орієнтири та цінності до масштабів культу (як це можна було спостерігати неодноразово у людській історії), поглинаючи

особисте у вир групового та міфічно обґрунтованого, що своєю чергою здійснює вирішальний вплив на поведінку людей.

До групи історичних передумов дослідниця включає чинники, що пов'язані з історичним розвитком певної країни та трактуванням фактів і подій історичною наукою, яке може кардинально відрізнятися залежно від політичної стратегії, ідеологічної доцільності тощо. Принагідно неможливо не згадати відомий вислів про те, що історія - це не факти, це їх інтерпретація, й дійсно, викладення історії без міфологізації неможливе. Ми можемо побачити це на прикладі різниці у інтерпретації ряду історичних подій підручниками часів СРСР та сучасними. Очевидно, що це має неабиякий вплив на свідомість представників різних вікових поколінь, яка вміщує різні міфи, які, своєю чергою, як вказує С.О.Топалова, «визначають ставлення до носіїв інших міфів, до сучасних політичних подій, міфологізованих шляхом використання різноманітних маніпулятивних технологій, у тому числі й маніпулювання історією». Унаслідок цього відбуваються конфлікти ідентифікації та розколи у суспільстві, що слугують живильним підґрунтям для одержання дивідендів різними політичними силами [38].

Отже, підсумовуючи, можна відзначити, що, *по-перше*, вплив сучасних соціальних міфів на суспільну свідомість та соціальну поведінку важко переоцінити, позаяк міфи є своєрідною формою вираження самого людського буття. *По-друге*, міфологічна свідомість упродовж усього шляху цивілізаційного розвитку людства завжди була невід'ємною складовою людського світорозуміння та світосприйняття, залишається вона такою й у наші дні, більш того, розвиток технологій лише збільшує її наповненість міфами. Нарешті, *по-третє*, процес міфологізації суспільної свідомості обумовлений рядом чинників, найбільш глибокими з яких можна назвати психологічні та історичні.

1.3. Місце феномену соціальної міфотворчості у соціокультурному просторі та концептуальні засади міфодизайну

У попередніх підрозділах ми з'ясували, що міфи є і продовжують залишатися невід'ємною складовою життя. А.Веселовський згадував про три епохи міфотворчості: таку, що мала місце у стародавні часи, середньовічну та ту, сучасниками якої є ми, живучи у буремний час соціальних потрясінь.

Дійсно, сучасна людина живе у міфологізованому світі і постійно піддається впливу великої кількості соціальних міфів. Таким чином, міфотворчість - це незмінний, закономірний за своєю суттю компонент людської діяльності.

На думку О.В.Андрієнко та О.О.Єфременко, *сутність соціальної міфотворчості полягає у наділенні певного явища чи об'єкту властивостями міфу*, причому таке наділення може мати як свідомий, так і несвідомий характер[42].

О.Н.Стрельник, відносячи міф до «універсального елементу соціальної комунікації», його продукту, вважає міфотворчість, під якою розуміє *конструювання міфологічного повідомлення або системи повідомлень*, одним з основних типів такої комунікації[43].

Багато дослідників зголошуються у тому, що соціальна міфотворчість - це, у першу чергу, потужний спосіб маніпуляції свідомістю.

Термін «маніпуляція» (від лат. manus - рука, manipulus - жменя) означає цілеспрямовану дію суб'єкта на об'єкт маніпуляції з метою досягнення певних результатів, які заплановані заздалегідь [44]. Тобто, це різновид прихованого (такого, що не розпізнається) впливу на об'єкт маніпуляції з боку суб'єкта маніпуляції, який здійснює цей вплив із зарані сформованою метою. Характерною рисою маніпулювання є те, що воно не передбачає насилля.

Ми вже згадували Ж.Сореля, який вважав міф головним духовним засобом мобілізації[16], Барта, який наділяв міф роллю знаряддя «маніпулювання свідомістю та поведінкою мас»[17], та Е.Касірера, який навіть прирівняв міф до зброї масового ураження [22].

С.Кара-Мурза стверджує, що враховуючи достатню вивченість міфу, як феномену, в державах створено індустрію «з фабрикивання та запровадження міфів з метою маніпулювання свідомістю і поведінкою» саме для вирішення

цільових завдань з маніпуляції свідомістю[45]. Міфи, які віджили, підмінюються міфами іншими [46], тобто, сучасний соціокультурний простір постійно наповнений міфами.

А.В.Ульяновський, описуючи приклад роботи з інформацією соціального міфу, зазначає, що справжні цілі «волящих соціальні і комерційні міфи часто є непривабливими для громадськості або не є її цінностями» та згадує про два протилежних аспекти цілеспрямованої роботи з міфами - становлення потрібного і зруйнування небажаного міфів, яка здійснюється шляхом роботи зі знанням (про міф) з тими, хто у ньому живе [14].

Пов'язує сучасні соціальні міфи передусім як з упровадженням пропагандистських ідей, так і з протистоянням ним О.Дарморіз. Зокрема, на її думку, це має місце й в сучасних українських реаліях, в умовах подій на сході України та в Криму, коли відбувається «активне агресивне втручання у сферу формування світоглядних стереотипів українців російською пропагандою, а також побудова викривленого сприйняття українських реалій у російському середовищі, на окупованих територіях та в європейських (і навіть американських) споживачів інформації». При цьому, вона відзначає, що головним чином ЗМІ є поширювачами пропагандистських впливів та соціальних міфів у суспільстві, й спектр таких повідомлень є надзвичайно широким, починаючи від інформування і закінчуючи навіюваннями [46].

На те, що міфологічне повідомлення - першочергово інструмент впливу, а не трансляції інформації, вказує й О.Н.Стрельник, підкреслюючи, що головна ціль міфологічного повідомлення - «мотивувати, а не інформувати, й спрямоване воно безпосередньо до емоцій та безсвідомого». Сучасними учасниками такої комунікації вона називає масових суб'єктів, а інструментами - мас-медіа[43]. Аналізуючи причини ефективності мас-медіа у конструюванні міфологічних повідомлень, вчена зазначає, що вони фактично створюють «сцену» реальності сучасної людини, яка опиняється у загальному символічному просторі, який, своєю чергою, «формує сприйняття, установки, та ...дії людей» [43].

Так, сучасна людина майже про усі події суспільного життя дізнається через мас-медіа. Вона починає сприймати те, про що розказують з екранів ТВ, шпальт друкованих видань тощо, як беззаперечну реальність. «ЗМІ маркують реальність, фактично створюючи те, що буде вважатися цікавим, а потім і істинним...Важливим починають вважати те, що подається таким через ЗМІ, а публічна повторюваність, обговорюваність і відтворення у різних контекстах... відкривають можливість впливу на роботу певної установи чи соціального інституту». Дослідниця називає це «зворотним впливом» сконструйованої ЗМІ реальності на власне реальність, визначаючи як сутнісну характеристику ЗМІ, та робить обґрунтований висновок, що тим самим формується середовище, сповнене міфологемами, які потужно впливають на сучасну людину [43].

Отже, мас-медіа (у т.ч. мережа Інтернет) є потужним джерелом соціальної міфотворчості, враховуючи саму суть їх діяльності.

Разом з тим, визнаючи, що соціальна міфотворчість виступає ефективним засобом впливу на людську свідомість та керування нею, дослідники наголошують, що область її застосування може бути більш широкою, аніж це може здаватись на перший погляд, позаяк вона також «служує засобом вираження інтересів різноманітних соціальних груп, засобом пошуку власної ідентичності, легітимації певних соціальних практик тощо», «...виступає одним з найважливіших способів осмислення суспільством власної соціокультурної та політичної ситуації, а також консолідації та стабілізації внутрішніх суспільних процесів»[42].

Тобто, не слід звужувати спектр дії соціальної міфотворчості лише до виконання агресивних маніпулятивних функцій.

Зауважимо, що з наведеного вище визначення поняття соціальної міфотворчості слідує, що наділення певного явища чи об'єкту властивостями міфу може мати як свідомий, так і несвідомий характер[42]. Це означає, що створення міфів може відбуватися не тільки стихійно, але й цілеспрямовано, з участю у цьому процесі творця соціального міфу з «обміркованим задумом», яким може бути «орган державної влади, окрема особистість, засоби масової інформації тощо» [48].

Як вказує Р.Барт, міфи творять «багаті», діяльність яких направлена на збереження існуючого порядку і його підтримки. На думку Ю.В.Даниленко, сучасні міфи з'являються у світовій дійсності завдяки політичним, економічним та інтелектуальним елітам, які за допомогою міфів забезпечують захист власних інтересів й прямо зацікавлені у збільшенні «символічного капіталу»[49]. А.В.Ульяновський, згадуючи про наявність творця соціального міфу у ході аналізу феномену соціальної міфології й дослідження взаємозв'язку «етики творців соціальних міфів» і «незнання зануреності у міф» та переживань тих, хто у ньому живе, відмічає наявність у такого творця обсягу релевантного знання стосовно міфу, який переважає відповідний обсяг у тих, хто живе у міфі. Творцю також притаманна функція управління знанням про міф тих, хто у ньому живе[14].

Отже, з наведеного випливає, що сучасний соціальний міф може бути цілеспрямовано створений (сконструйований) та інтегрований у суспільну свідомість.

О.В.Андрієнко, О.О.Ефременко було запропоновано схему міфотворчого процесу, котра, враховуючи штучний характер створення більшості соціальних міфів, вбирає у себе ряд наступних стадій, суть яких зводиться до наступного: 1) окреслення цілі, завдань, визначення цільової аудиторії та пошук відповідного міфу з опорою на архетипічні уявлення, що є у суспільстві; 2) відшукування ефективного «формулювання міфу» та робота над його структурою; 3) робота над пошуком та розробкою методів та прийомів інтеграції міфу у суспільну свідомість; 4) практична реалізація міфу (може мати непередбачувані наслідки). Перші дві стадії дослідники відносять до теоретичного етапу міфотворчої діяльності, а наступні дві - до практичного, й характеризуючи їх акцентують увагу на наступному. По-перше, штучно створені соціальні міфи завжди мають «чітко окреслені політичні, культурні або класові межі». По-друге, форма міфу є важливішою за його зміст, який може зазнавати змін у разі змін в суспільстві, але структура міфу залишається незмінною, й надзвичайно важливою є яскравість формулювання, від якої прямо залежить сила впливу міфу на суспільну свідомість. По-третє, на стадії

практичного запровадження міфу застосовується зазвичай велика кількість прийомів, метою яких є міфологізація особистості (образ героя), класу (робочий клас), групи (політичної партії), періоду в історії («Золотий вік»), події, ситуації[42].

Періоди соціальних змін, нестабільності, криз, як правило, завжди знаменуються формуванням нових міфів, які можуть мати різний вплив на суспільство. Однак зазвичай усі вони апелюють до міфологічних, архетипічних сюжетів і образів, навіть ті, які мають ситуативний характер і були штучно створені з певною ціллю, як-то перемога на виборах певного кандидата. У цьому розрізі можна виділити архетипи «хворі» та «здорові». Перші асоціюються на важких, а другі - на радісних, легких, сповнених суспільними досягненнями історичних періодах. При цьому, «хворі» запобігають розвитку «здорових» й суспільство знову й знову «скочується» у стресовий стан [50].

У цілому, міфотворчість-природна соціокультурна практика, спрямована на досягнення людиною розуміння тих процесів та явищ, які не можуть бути раціоналізовані останньою. Очевидно, що наслідки цієї практики можуть мати як позитивний, так і негативний характер. На думку О.В.Андрієнко та О.О.Єфременко, негативні наслідки суспільство долає за допомогою механізмів так званої деміфологізації, яка інтерпретується дослідниками, як «намагання раціональної інтерпретації соціальних міфів, що супроводжують суспільні трансформації». Наголошують вони також і на необхідності пам'ятати про проблему деміфологізації, як «прийому вивчення міфів», з відсиланням до праці Р.Барта, та при цьому зауважують, що міф неможливо остаточно зруйнувати, позаяк його структура є незмінною та може наповнюватись новими сенсами залежно від історичних та соціокультурних ситуацій функціонування певного міфу [42].

Отже, міфотворча активність може бути умовно поділена на два компоненти: власне створення соціальних міфів та діяльність з їх адаптації у суспільну свідомість.

У 90-х. рр. ХХ ст. у науковий обіг був введений термін «міфодизайн».

Згідно сучасної філософської думки, дизайн - універсальна практика. Н.В.Воронов зазначав, що «...дизайн є можливим у будь - якій області...у цілому - це особливий метод, особлива комбінаторна спрямованість мислення, а не тільки область діяльності. Історія такого дизайну починається у первісності, а сфера розповсюджується майже безмежно, включаючи міфотворчість...»[51].

Введення терміну та власне формулювання самої концепції міфодизайну, як діяльності з проектування сучасних міфів, пов'язується з вже неодноразово згадуваним у цій роботі російським вченим А.В.Ульяновським [52,53], який пропонує розуміти під *міфодизайном*: у широкому сенсі - «метод розвитку цивілізації, як розосередження влади, прав, свобод, ресурсів для задоволення потреб по деяким штучно створеним внутрішнім і зовнішнім реальностям (трансформаційне суспільство)», і у вузькому, прикладному сенсі - «вид соціально-культурної технології», яка «працює з соціальними міфами». Цікаво, що для виявлення соціальних міфів дослідник пропонує опиратися на понятійний ряд «реальність-міф-брехня», а саме, у випадку, якщо серед цільової аудиторії відома хоча б одна точка зору, згідно якої умовне висловлювання є істинним - це міф, якщо не відома ані одна точка зору, згідно якої це висловлювання є істинним - це брехня, і якщо з усіх точок зору воно істинне - це реальність[52].

С.С.Калініченко характеризує міфодизайн, як «спеціалізовану технологічну проектну діяльність у якості універсальної соціокультурної практики, орієнтованої на людину», «*міфопрактику*», яка працює з соціальними міфами, що сприймаються споживачами у якості реальності, технології якої орієнтовані на суспільство та середовище і торкаються «ірраціональності та інтуїтивності людини»[28].

Про міфодизайн, як «соціокультурну технологію з проектування сучасних міфів (відтворення універсальних міфологічних образів та сюжетів), як повідомлень, побудованих за законами побудови міфів, які довірчо сприймаються соціальними суб'єктами у якості реальності їх життєвого світу, завдяки використанню архетипічних та інших міфологічних структур, та їх розповсюдженню каналами масової інформації» говорить В.В.Кафтан[54].

В Україні дослідженню міфодизайну присвячені праці В.В.Зеленіна. Він зазначає, що «як комплекс методів і психотехнологій управління медіареальністю міфодизайн оформився лише наприкінці ХХ ст.». На його думку, міфодизайн за допомогою усього культурно-мистецького арсеналу «моделює ірраціональні властивості мас, їхні внутрішньо особистісні прояви, міжлюдські зв'язки і відносини, пропонує масам соціокультурні міфи, як умовні еталони суспільної поведінки» [8]. Вперше у вітчизняній науковій літературі вченим було ґрунтовно проаналізовано базові постулати і завдання історичного міфодизайну та запропоновано структуру перетворення історичних подій та фактів на міфи[4].

О.В.Андрієнко та О.О.Єфремов, пропонуючи схему міфотворчого процесу у вказаній вище інтерпретації, відштовхуються від характеру штучності більшості сучасних соціальних міфів. Тим самим, зокрема, постановка мети, задач, розробка формулювання та структури штучного соціального міфу постає, саме як компонент міфотворчого процесу, незважаючи на їх апріорну технологічність, як комплексу певних операцій і процедур.

З цього можна зробити висновок, що міфодизайн, як комплекс технологій та методів, можна вважати свого роду сучасним проявом міфотворчості, і хоча вони не є тотожними, однак є співвідносними між собою, позаяк суттю як міфотворчості, так і міфодизайну є одне й те ж - створення міфу.

Отже, міфодизайн позиціонується у першу чергу, як технологія. Під технологією у широкому сенсі цього слова розуміється комплекс знань, методів, відомостей, дій, використовуваних у роботі з метою отримання певного результату.

Технологія міфодизайну передбачає спеціальне створення інформації та подання її таким чином, щоб відповідна інформація, використовуючи властивості та функції міфу, такі як емоційність, використання готових міфологем, схематизмів тощо, була сприйнятою суспільством, як істинна та безсумнівна, й тим самим здійснюється «свідоме управління соціальним безсвідомим»[55].

Визначаючи місце міфодизайну, як соціокультурного феномену, С.С.Калініченко, Р.Б.Квеско та Т. Шинн дійшли висновків, суть яких зводиться до наступного: міф, як спосіб мислення, є невід'ємним компонентом людського існування, незалежно від епохи та часу; міфи пов'язані з обрядами, ритуалами, забезпечують наявність соціального й природного порядку, що також властиве й міфотворчості або міфодизайну; процеси міфотворчості та міфодизайну передбачають вивчення та використання психологічних і логічних властивостей міфологічного мислення та міфу; міфотворчість - мова символів, за допомогою якого проходило пізнання та моделювання світу, й цей символізм є властивим й для міфодизайну у його сучасному вигляді; нарешті, міфодизайн, як і міфотворчість, являє собою стійку, структуровану систему, у основі процесів якої взаємодія трьох суб'єктів: творця міфів, замовника та того, хто живе у міфі [56].

С.С.Калініченко виділяє ряд видів міфодизайну, залежно від того, у якій сфері діяльності застосовується ця практика, наприклад, міфодизайн у рекламі, у політиці, в управлінні, у освіті тощо.

Наводячи ідеологічні концепти «руський мір», «американська мрія», «європейський вибір» В.Зеленін характеризує їх, як приклади історичного міфодизайну-«різновиду соціально - мовної комунікативної практики» [4].

Отже, враховуючи мету та завдання цієї роботи доцільним є висвітлення передусім базових принципів історичного міфодизайну (як їх сформулював В.Зеленін): *«1) Люди живуть не в природі, а в історії (наративі)»*. Тобто, реальність сучасної людини медіатизована і завжди є викривленою; *«2) Будь-яка історія (наратив) – комплексно та цілеспрямовано викривлена інформаційна реальність»*. Історія-наратив містить перекручення (інтерпретації). Історики мають свій погляд на певні факти та події, інтерпретують їх певним чином, а ціллю історичного міфодизайну є створення у масовій свідомості громадян країни «привабливої державо-центричної, мапи світосприйняття»; *«3) Історичний міф є комунікативним полем та неусвідомлюваним репертуаром сценаріїв, які відображають тезаурус інтенцій, що презентуються як притаманні даному народові від прадавніх*

часів». Інформаційна реальність історичного міфодизайну вбирає у себе факти, події, симулякри культури, усталених традицій і політики. Вони слугують тим, за допомогою чого історичний міф надає несвідомий орієнтир масам для вирішення викликів теперішнього, «базуючись на прикладах минулого та прямуючи до обріїв бажаного майбутнього»; «4) *Історичний міфодизайн завжди є доцільним*». До цілей викривлення відносяться збереження чи трансформація стереотипів сприймання масами реальності «в умовах інформаційно-психологічного протиборства (військового зіткнення чи ... ідеологічної боротьби в медіа-просторі)»; «5. *Побудова інформаційної реальності має симультанно-арочну структуру*». «Кожний новий міф має викликати арочну асоціацію з аналогічними подіями минулого та ... надіями на майбутнє»[4]. Вчений зазначає, що міфи у масовій свідомості перебувають у згорнутому стані (симультанні образи, які сполучаються так званими «арками асоціацій» та порівнює перебування симультанних образів міфологем (міфологічних сюжетів, образів, сцен, які характеризуються глобальністю і універсальністю) у колективному несвідомому з файлами у програмному забезпеченні комп'ютера, а міфодизайнера - з вправним користувачем, який оперує і файлами, і системою зв'язків між ними [8].

Таким чином, підсумовуючи, *соціальна міфотворчість - незмінний, закономірний за своєю суттю компонент людської діяльності, сутність якого полягає у свідомому або несвідомому наділенні певного явища чи об'єкту властивостями міфу, конструюванні міфічного повідомлення*. Соціальна міфотворчість в умовах сьогодення відіграє передусім маніпулятивну функцію, однак, вона також може бути способом вираження інтересів соціальних груп, засобом пошуку ідентичності, осмислення суспільством соціокультурної і політичної ситуації, стабілізації і консолідації внутрішньо суспільних процесів. *Міфодизайн, як комплекс технологій та методів, є своєрідним сучасним проявом міфотворчості й вони є співвідносними між собою, оскільки суттю як міфотворчості, так і міфодизайну є створення міфу*.

Висновки до розділу I

У даному розділі проаналізовано феномени соціального та архаїчного міфів і симулякру, висвітлено специфіку і функції сучасних соціальних міфів та їх вплив на суспільну свідомість та соціальну поведінку, окреслено та проаналізовано місце феномену міфотворчості у сучасному соціокультурному просторі, комплексно розглянуто поняття міфодизайну і його засади.

У результаті, сформовано висновки, суть яких зводиться до наступного.

Сучасний соціальний міф являє сукупність актуальних у суспільстві уявлень, переконань, ідеалів, які мають символічне вираження і не тільки виражають розвиток цього суспільства, але й одночасно є його формоутворюючим фактором. Незважаючи на те, що у сучасних соціальних міфах наявні елементи міфів архаїчних, міфи сучасні слід відокремлювати від архаїчних, оскільки вони мають не тільки спільні риси, але й ряд від'ємностей. Так, поєднує їх, зокрема, оперття на емоційну, ірраціональну сферу психіки, використання наочно - чуттєвих образів та претензія на істинність, що вводить у ранг абсолютної; відрізняє наявність у соціального міфу свідомого творця, який відсутній у міфі архаїчному, відображення соціальним міфом загальної світоглядної моделі суспільства, у вигляді символів та вплив на розвиток суспільних процесів.

Ступінь впливу сучасних соціальних міфів на суспільну свідомість та соціальну поведінку переоцінити важко, оскільки міфи є своєрідною формою вираження людського буття. Міфологічна свідомість завжди була невід'ємною складовою людського світорозуміння та світосприйняття, залишається вона такою й у наш час, більш того, розвиток технологій лише збільшує її наповненість міфами, а процес міфологізації суспільної свідомості обумовлений певними чинниками, найбільш глибокими з яких є психологічні та історичні.

Сучасна людина живе у вкрай міфологізованому світі і піддається впливу різноманітних соціальних міфів, які постійно створюються. Міфотворчість - це незмінний, закономірний за своєю суттю компонент людської діяльності, природна соціокультурна практика, спрямована на досягнення людиною

розуміння тих процесів та явищ, які не можуть бути раціоналізовані останньою. Наслідки цієї практики можуть мати як позитивний, так і негативний характер. В умовах сьогодення соціальна міфотворчість відіграє першочергово маніпулятивну функцію, однак, вона також може виступати засобом пошуку ідентичності, вираження інтересів різних соціальних груп, осмислення суспільством соціокультурної і політичної ситуації, та навіть стабілізації і консолідації внутрішньо суспільних процесів.

Міфодизайн, як комплекс технологій та методів, є своєрідним сучасним проявом міфотворчості й вони є співвідносними між собою, оскільки суттю як міфотворчості, так і міфодизайну є створення міфу. Міфодизайн являє собою соціокультурну технологію з проектування сучасних міфів, шляхом відтворення та розповсюдження каналами масової інформації універсальних міфологічних образів та сюжетів, котрі сприймаються соціальними суб'єктами у якості реальності їх життєвого світу; характерною ознакою даної технології є те, що вона передбачає використання архетипічних й інших міфологічних структур.

У наступному розділі розглянемо збройний конфлікт на сході України, як багатовимірне явище, миробудівництво та критерії успішності миробудівництва і проаналізуємо перспективність застосування практики міфодизайну у складі миробудівничих зусиль, з метою зміцнення і консолідації українського суспільства та гармонізації суспільних відносин у цілому.

РОЗДІЛ II. ЗАСТОСУВАННЯ МІФОДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ МИРОБУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1.Передумови розв'язання та багатовимірність збройного конфлікту на сході України

Говорячи про війну, конфліктні протистояння, ми асоціюємо їх передусім з негативом:агресією, жорстокістю, невіглаством. Однак, парадоксально, але саме найбільш цінні людські якості та почуття: любов, відданість, готовність до самопожертви, почуття співпричетності тощо, є прекрасною психологічною «сировиною» для розпалювання протистоянь і відіграють значну роль у їх динаміці[57].Як пише В.В.Кириченко, «війна починається з процесів диференціації та групової поляризації, яка може виникати як у процесі цивілізаційного розвитку, так і у результаті штучного поділу спільноти на групи за певною ознакою. Загалом виправданою залишається агресія, яка здійснюється проти «чужих», задля захисту інтересів «своїх» [58].

Якщо проаналізувати ряд збройних конфліктів, які мали місце у історії, очевидно, що у більшості випадків вони спалахували на тлі хоча й значних, але у цілому здоланих соціальних протиріч. Політичні або релігійні лідери, керуючись власними амбіціями й інтересами, маніпулюючи масовою свідомістю, провокували нетерпимість та агресію, яка занурювала суспільство у вир насильства. До прикладу, Боснія і Герцеговина, республіка колишньої СФРЮ. Існує переконання, що Боснійська війна 1992-1995 рр. - природний, невідворотний наслідок розпаду СФРЮ, загальноюгославської кризи та загострення етнічних протиріч, однак, така позиція на мій погляд є досить суперечливою. Можна вважати, що певною мірою саме авторитет та «залізна рука» Й. Броз Тіто були запорукою мирного співіснування у БіГ сербів, хорватів і босняків упродовж декількох десятиліть, однак,власне факт цього співіснування вже вказує на його можливість у принципі. І хто знає, як би розгорталися події у БіГ, якби не Мілошевич, з його «відродженням Великої Сербії», Караджич, який прагнув «захистити» сербське населення від «терору держави», та Ізітбегович - з його ідеєю етнічно чистої держави для мусульман, а отже, роль цих постатей у розв'язанні кривавого конфлікту у БіГ важко переоцінити.

16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991 року було прийнято Акт про державну незалежність, який разом з державним суверенітетом був підтверджений волевиявленням народу на Всеукраїнському референдумі в грудні вказаного року[59]. Отже, відновлення незалежності Української держави відбулось мирним, безкровним шляхом.

Разом з тим, після цього місцеві еліти Донбасу, де історично формувалась регіональна ідентичність, мало пов'язана з етнічною приналежністю, почали будувати власні версії історії, апелюючи до радянського минулого та роблячи акцент та місцевому патріотизмі, що у комплексі сприяло поглибленню ізоляціоністських настроїв регіону. На ці процеси накладались ідеологічні інтервенції, здійснювані РФ. Вказане, як зазначає А.В.Багінський, у сукупності з формальним відношенням нашої офіційної столиці до питання відмови від радянського минулого, відсутністю об'єднуючих схід і захід концепцій історії та спільного бачення майбутнього потягло наслідки у вигляді поляризації на рівні масової свідомості та, у результаті, ескалації насильства[3].

Пропоную звернути окрему увагу на політико - ідеологічний концепт «руського міру», який з часом перетворився на потужний засіб ідеологічної зброї.

У аналітичній доповіді «Україна та проект «руського мира», підготовленій вченими Національного інституту стратегічних досліджень, вказується, що дана «ідея за останні двадцять років еволюціонувала від поетичної метафори до ідеологічного концепту й політтехнології». У громадсько-політичний дискурс РФ цей термін був введений Путіним, який, публічно «звертався до питань, пов'язаних із співвітчизниками, що проживають за кордоном в аспекті їхньої мовної, культурної та цивілізаційної єдності». Поступово цей концепт перемістився із діаспорної площини у площину «історичного братерства народів». Дослідники проводять паралелі між «руським миром» початку ХХІ ст. та імперською російською ідеологією середини ХІХ ст., яка базувалася на фундаментальних складниках «самодержавності», «православ'я» та «народності», відзначаючи, що ідеологія «руського міру» спекулює на

культурних, світоглядних, мовних прихильностях населення, відмінностях між географічними регіонами України у розрізі їх історичних доль, поляризує українське суспільство та заважає формуванню «загальноукраїнської ідентичності», пропагуючи штучні цінності та ідеї, наприклад, про «братську єдність двох народів» та ін. Також, даний концепт має на меті гальмування євроінтеграційних процесів в Україні, є живильним підґрунтям для розвитку сепаратизму і «ідейною платформою діяльності екстремістських угруповань» та покликаний «корегувати масову свідомість у напрямку, вигідному РФ... слугувати підготовчим плацдармом для військового вторгнення (у разі такої потреби)». Окрім того, у доповіді акцентується увага на тому, що «в українському суспільстві оцінки проекту РМ («руського міру» - прим.) здебільшого мають поверховий характер. Серед керівництва держави відсутнє належне розуміння його загроз для національної безпеки України... Загрозу національним інтересам України становить відсутність власної ідеологічної альтернативи, яка б була противагою, стримуючим чинником щодо експансії ідеї РМ на українських теренах, окреслювала б стратегічні пріоритети майбутнього поступу Української нації»[60].

Отже, концепт «руського міру» початку ХХІ ст. має усі ознаки потужної *міфологеми*, культурно - історичної, політичної, покликаної затягнути Україну у «орбіту російської ментально-просторової матриці», в якій нічому українському місця немає[61]. Ця міфологема інспірувалася в українське суспільство передусім за допомогою ряду чинників. На думку авторів вищезазначеної аналітичної доповіді, одними з головних трансляторів цієї міфологеми є гуманітарні чинники, позаяк під їх впливом формуються ціннісні та світоглядні установки соціуму і особистості, які, з-поміж іншого, «через глибоку вкоріненість зі значними труднощами демонтуються з емоційно-вольової сфери людини», зокрема, це мова, культура, релігія, освіта[60].

Таким чином, передумови теперішніх подій на сході фактично почали виникати та формуватися чи не від самого початку набуття незалежності та з часом цей процес інтенсифікувався, залишаючись поза достатньою увагою уповноважених владних органів та структур.

Агресія з боку РФ у 2014 р. та активізація сепаратистських рухів відкрили початок збройного протистояння на сході України, який більшість експертів вважає асиметричною, *гібридною війною* РФ проти України. Єдине визначення поняття гібридної війни наразі відсутнє. На мою думку, одним з найбільш вичерпних є наступне: «Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною»[62].

Аналіз сутності даного конфлікту дає підстави вважати його багатовимірним і комплексним, який одночасно вміщує у себе конфлікт внутрішньоукраїнський, двосторонній, між Україною та РФ, та геополітичний, між та РФ та Заходом), які відбуваються одночасно на одній території.

Очевидно, що на *національному рівні* це протистояння обумовлене суспільними протиріччями та непорозуміннями, дезінтеграцією країни, як наслідком розхитування політичними елітами маятнику відмінностей між регіонами, браком сильної національної та культурної ідентичності, формуванню якої перешкоджали ідеологічні інтервенції РФ, у т.ч., масштабний вплив міфологеми «руського міру» першочергово на російськомовне населення східних (та південних) регіонів. На *двосторонньому рівні* конфлікт обумовлений проімперським прагненням РФ відновити «історичну справедливість», укріпити свої позиції у регіоні. Своєрідним каталізатором виступила спроба України полишити євразійський інтеграційний проект РФ та твердо стати на шлях євроінтеграції. Враховуючи рівень корупційної складової в Україні, слабкість державних інститутів, розділеність суспільства у цілому на рівні масової свідомості, Україна довгий час була заручником російського імперіалізму і спроба змінити такий стан речей потягла відповідні наслідки. Врешті, на *глобальному, геополітичному рівні*, цей конфлікт можна вважати своєрідним відлунням послаблення морального авторитету Заходу та, знову ж таки, посиленням російського імперіалізму. Унаслідок анексії Криму почала руйнуватися пост-біполярна система відносин, яка існувала упродовж останніх майже трьох десятиліть й цей процес продовжує тривати[63].

Окремої уваги заслуговує аналіз міфології гібридної війни, яка виступає потужним способом впливу на суспільну свідомість.

Як вже зазначалося, періоди нестабільності у суспільстві завжди знаменуються формуванням нових міфів. Під час переломних, кризових періодів у масовій свідомості відбувається активізація міфологічних структур. Л.Й.Зубрицька вказує: «архетипові конструкти “ми – вони”, “свій – чужий”, “друг – ворог” під час кризових, переломних періодів наповнюють світоглядні матриці, які накладаються на наявні реальні ситуації та події. Таким чином міфологічним стає сам спосіб сприйняття дійсності більшістю людей». На її думку, гібридна війна в Україні «породила особливості міфологем «війни», яка пов'язана із специфічними міфологемами «страху», «ворога», «жертви»[64]. Інший напрям активізації цих структур являє собою персоніфікацію уявлень про причини подій, «які переростають у образи «добрих» і «злих» сил, «героя» і «ворога» [65]. Це відбувається, оскільки міфологічній логіці завжди необхідний конкретний адресат. У подібних ситуаціях домінує архетип «героя», який актуалізується та проєціюється на конкретну особистість, яка у змозі проявити власну харизматичність, вирішити проблему, тощо. Зазначає дослідниця і про міфологізацію образу України, яка асоціюється з матір'ю, жінкою[64]. У цілому, міф про Україну, саме як жінку, здавна був притаманний нашій свідомості. О.Донченко і Ю.Романенко вказують: «З давніх-давен у національному менталітеті українців сформувався сакралізований образ жінки. Жінка-матір могла б претендувати навіть на статус своєрідного протобожества: про неї складали пісні й вірші, оспівували її образ у билинах і думах, з нею йшли на смерть...поверталися до мирної праці. Архетип рідної матері-Землі, України-неньки асоціювався і з певним психологічним простором: свободою, миром, злагодою і любов'ю, тим рідним затишком, у якому можна перепочити після тривалих життєвих випробувань»[66].

В.Стругацький вважає, що гібридній війні на сході передував значний «домілітарний етап, який полягав в агресорному впливові проросійських агентів». У числі передумов конфлікту на сході України він виділяє, у тому числі, наступні: вписуваність українського суспільства «в загальноцивілізаційне

тло профанізації культури й зубожіння раціональності... воно було, на жаль, легко уражене спеціальними технологічними засобами», «цілеспрямована аномізація суспільства, особливо відчутна на її сході», «прогресуючий у масовій свідомості нігілізм». На його думку, ще задовго до початку збройного протистояння, особи, які мали вплив на ЗМІ та громадську думку, почали прищеплювати «масам і України, і РФ деструктивні щодо державності міфи про “традиційність федерального устрою України”, “особливу донбаську ідентичність”, якісно відмінну від українського тла. Мало того, одіозні політичні діячі РФ, проросійські депутати Верховної Ради відкрито збирали з'їзди, на порядку денному яких прямо була зазначена мета “перегляду історичного минулого” *Міфотворчість набирала обертів*». Серед перших міфів дослідник виділяє міф «Донбасская Русь», «Донбасс - русская земля», який і був розвинутий до «ідеї про так звану “Донецьку народну республіку” як частину рах russica», себто «руського міру»[67].

Ним також було досліджено і систему політичних міфів, які почали транслюватися на українське суспільство безпосередньо після початку мілітарної стадії гібридної війни. Він пропонує відраховувати початок цієї стадії з 27 лютого 2014 року та відносить до таких міфів, наприклад, міфи стосовно російських військ («їхтамнет»), про українські військові сили («карателі», «укропи», «бандерівці» тощо), про російське квазібожество (сакралізація образу Путіна), відповідно, про супротивників російського квазібожества («маріонетки пиндосов», «америкосов», «голубих еврокомиссарів»), про самостійність і квазідержавність ОРДІЛО. Окрім того, В.Стругацький зазначає: «міфи, які масово клонуються й транслюються на вже непідконтрольних Києву територіях, розраховані не лише на блюзнірство, а на культивування афекту помсти ворогам - «укрофашистам» (207 тисяч джерел в Internet), «націоналістам», «бандерлогам» і «правосекам» (400 тисяч джерел) і на ідеї визвольної війни проти них. «Укропія» (95 тисяч джерел), яку захопили ці міфічні істоти, таким чином, є ворогом узагалі». Напрямки ж поширення «технологічних продуктів» є досить широкими: певні міфи пропагуються першочергово на території Оділо, певні - не на території ОРДІЛО (міф про

«громадянську війну»), який також «домінує у внутрішній пропаганді РФ, є непохитною аксіомою офіційної зовнішньої російської політики і прекрасно взаємодоповнює міф про відсутність в Україні тисяч російських військових»[68].

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, збройний конфлікт на сході України, який більшість дослідників обґрунтовано характеризують, як *гібридну війну*, є *багатовимірним, комплексним*, таким, що одночасно вміщує у себе конфлікти внутрішньоукраїнський, двосторонній (між Україною та РФ), та геополітичний, які відбуваються одночасно на одній і тій самій території. Розв'язанню цієї гібридної війни передував значний домілітарний етап, упродовж якого на суспільну свідомість здійснювався цілеспрямований технологічний вплив. Як у домілітарний період, так і у мілітарний, створювалися міфи та міфологеми, покликані вплинути на суспільну свідомість певним чином, скорегувати її у напрямку, вигідному РФ. Загалом, *міфологія цієї гібридної війни виступає потужним способом впливу на суспільну свідомість у розрізі усіх рівнів даного конфлікту*. Цей «спосіб упроваджується засобами конструювання й нав'язування мисленню емоційно насичених неологізмів, контекстів із числовою інформацією, підбором зорових образів та їх сакралізації чи інферналізації, впливом на акусферу, створенням гасел»[68].

2.2.Миробудівництво та критерії його успішності

В умовах агресії проти України перспективи постконфліктного примирення та миробудівництва є надзвичайно актуальними питаннями. К.В.Семчинський, характеризуючи конфлікт на сході України, як «інструмент поширення і збереження імперського впливу РФ», відзначає природність прагнення у розділених спільнотах до примирення з метою миробудівництва та зростання актуальності питання щодо особливостей миробудівництва на окупованих у даний час територіях України[69].

Цикл конфлікту умовно можна поділити на три фази: «до насильства, під час насильства і після насильства, які відокремлюють одну від одної початок кровопролиття і припинення вогню». На думку К.В.Семчинського, перехід до насилля у протистоянні зазвичай виступає відправною точкою конфлікту, «точкою неповернення», а припинення кровопролиття, своєю чергою, «відкриває шлях до примирення і розбудови миру»[70]. Він вказує, що наразі відсутня одностайність у визначенні примирення, позаяк воно одночасно вважається і процесом, і метою. Свою увагу він зосереджує на примиренні як процесі, характеризуючи його мету, як «рух у напрямку до реального замирення, прагнення дійти ідеального стану миру, якого годі досягти у найближчій перспективі»[70].

А.В.Багінський говорить про примирення в розділених суспільствах, як «трансформаційний процес, що вимагає зміни цілей, вірувань, оцінок, емоцій більшості членів суспільства», а успішне примирення, на його думку, «вимагає соціального научіння колишніх ворогів, активного процесу інтерпретації, перевизначення реальності, того, що люди визначають як реальне, можливе й бажане, на базі нового нормативного знання», й допомогти у цьому зможе «соціальне научіння», яке являє собою комплекс психологічних та соціальних процесів подолання негативного сприйняття одне одного колишніми ворогами. Він відмічає необхідність «створення умов для позитивного контакту груп, зменшення пересторог «ми» замість «наші проти їхніх», визначаючи у якості механізмів соціального научіння інструментальне, соціоемоційне та дистрибутивне навчання, які спрямовані на перебудову відносин, подолання негативу й злоби та економічних і матеріальних нерівностей між розділеними групами у постконфліктному суспільстві. Як наслідок, «колишні вороги заново визначають свої відносини та по-новому визнають своє ставлення до Іншого ... Відповідно, кінцевою метою кожного типу научіння є три типи примирення (інструментальне, соціоемоційне та дистрибутивне)». На його думку, «для подолання наслідків насилля та постконфліктної відбудови суспільства держава повинна враховувати весь спектр соціальних проблем – політичних, соціально-психологічних, економічних»[71].

Слід зазначити, що загальне поняття мирних відносин та миру охоплює два окремих поняття, які є дещо вужчими за змістом, а саме, «негативний» та «позитивний» мир. Різниця між цими поняттями полягає у наступному: негативний мир означає, що між ворогуючими сторонами відсутні дії, які можна кваліфікувати, як власне фізичне насилля, а позитивний мир - це стан, коли сторони досягли певного рівня співпраці й інтеграції.

Як зазначає Г.Міланте, «мир - це не просто відсутність насильства». На його думку, люди, «які живуть у часи нестабільності – під час спірних виборів чи конституційної кризи, за репресивного, нехай і не насильницького, авторитарного режиму, у страху, і навіть в умовах припинення вогню, що його забезпечують іноземні миротворці, – живуть у негативному мирі». В стані такого миру «тіні майбутнього» виглядають довшими, а часові горизонти – коротшими...люди живуть від одного дня до іншого, а порочне коло розчарування і зневіри підживлює нестабільність». Позитивний мир він характеризує, як «мир процвітання, де панують співпраця, комплексність і відкритість, мир, який, за словами Галтунга, забезпечує “інтеграцію людського суспільства”». Дослідник підкреслює самодостатність позитивного миру, зважаючи на його функцію щодо створення «циклів взаємного впливу, в яких суб’єкти готові працювати заради спільного майбутнього, бо вони мають наміри разом користуватися його плодами» та акцентує увагу на часовому аспекті миру. Зокрема, у випадку, коли між власне людьми та між людьми й владою існує довіра, то вони спроможні спрямовувати свої погляди у майбутнє та робити у нього внески, позаяк позитивний мир вбирає у себе містить «усі елементи концепції безпеки людини, включно зі свободою від страху та нужди»[72].

Завершення конфлікту зумовлює перехід суспільства на інший етап – *миробудівництва*. Й.Галтунгом, який запропонував даний термін, виділив наступні напрямки миробудівничих зусиль: миротворчість (peace-making), підтримання миру (peace-keeping), миробудівництво (peace-bulding).

У розумінні норм, якими наразі врегульовано міжнародну миротворчу діяльність, миробудівництво є одним із *засобів підтримання миру*, до яких загалом належать: превентивна дипломатія (preventive diplomacy), встановлення

миру (peace-making), підтримання миру (peace-keeping), примушення до миру (peace-enforcement) та миробудівництво в постконфліктний період (peace-building).

У доповіді 1992 р. Бутрос Бутрос-Галі визначає постконфліктне миробудівництво, як діяльність для підтримки й визначення тих структур, що повинні утверджувати мир, з метою запобігання відновлення конфліктного стану, своєрідний етап зміни війни миром[73]. Сучасний концепт миробудівництва також був охарактеризований у доповіді Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, згідно якої постконфліктне миробудівництво має вирішувати завдання організації життєздатних політичних процесів для підтримки встановлення миру і створення законних органів влади, відновлення законності і безпеки, підтримки постраждалому населенню і забезпечення умов для довгострокового розвитку[74].

Отже, під *миробудівництвом* можна розуміти масштабну, комплексну, інноваційну діяльність як національних, так і міжнародних акторів з ціллю підтримки соціальних, політичних, релігійних та інших активних груп або структур, що сприятимуть зміцненню миру та запобігання відновлення конфліктного стану. Це *концепт багатопланової, системної, тривалої у часі діяльності, яка покликана усунути глибинні причини конфлікту та створити життєздатні структури, спроможні сформувати культуру мирного врегулювання суперечок та діалогу у цілому*, й очевидно, що ця діяльність може включати різноманітні заходи. Вона сприяє утвердженню «позитивного» миру, який полягає в усуненні передумов конфлікту, врегулюванні тих суперечливих моментів і питань, які можуть запустити механізми його відновлення, а не тільки у припиненні власне бойових дій, насильства. Зважаючи на таку характеристику, очевидно також, що *миробудівництво - процес нелегкий та болісний*, адже усунення глибинних причин конфлікту не може не передбачати перегляду фундаментальних засад різних планів, на яких базувались у ході конфлікту відповідні спільноти, й ключовим моментом можна вважати зміну негативного сприйняття протилежної сторони та досягнення такого балансу у інтересах сторін, який останні вважатимуть справедливим. Отже, можна

говорити про *успішність миробудівництва* у разі, якщо, *по-перше*, відбулася зміна структурних дисбалансів у відносинах між сторонами, були подолані глибинні протиріччя соціального, політичного, ідеологічного, економічного територіального та ін. характеру, які стали причиною розв'язання конфлікту; *по-друге*, відбулося покращення відносин між сторонами у політичному, культурному, міжлюдському та ін. вимірах; *по-третє*, змінилося взаємне ідеологічно-емоційне сприйняття сторін, які перестали сприймати одне одного, виключно як ворогів, натомість, з'явився проект мирного співжиття. Експертна думка також дотримується позиції, що конструктивні миробудівничі зусилля у контексті конфлікту на сході України, враховуючи його багаторівневність, мають передбачати стабілізацію на усіх його рівнях. При цьому, такі зусилля не повинні бути обмежені власне регіоном, де відбувалося військове протистояння. Необхідно проводити політику, яка посилюватиме зв'язки між регіонами та «сприятиме національній консолідації шляхом вирішення тих структурних проблем, від яких страждають громадяни всіх областей: корупція, організована злочинність, свавілля правоохоронних органів, безробіття на місцях, закриті політичні інституції, низька якість освіти та охорони здоров'я тощо... Має бути прийнятий концептуальний документ – національна стратегія єдності». Що ж стосується україно-російського та геополітичного вимірів, то тут вбачається необхідність у побудові «нового комплексу українсько-російських відносин» та, відповідно, « нової архітектури європейської безпеки » [63].

Спільними зусиллями Європейського Союзу, ООН та Групи Світового банку у 2015 році було здійснено оцінку шляхів відновлення та розбудови миру в Україні (ОВРМ), яка знайшла своє відображення у звіті, опублікованому у березні 2015 р.

Аналізуючи зовнішні та внутрішні фактори, які обумовлюють поточну ситуацію, експерти дійшли висновків, що на тлі подій у 2014 році сприйняття регіональної ідентичності та розбіжностей між регіонами стали предметом маніпуляцій та використовувалися із політичною метою внутрішніми та зовнішніми сторонами для підсилення поляризації «проукраїнських» та «проросійських» розповідей та розпалювання напруги, економічні труднощі у

поєднанні з відкритим збройним конфліктом та інформаційною війною далі розмили соціальну згуртованість, а громадянське суспільство України хоча і є відносно сильним, проте залишається крихким та недостатньо розвиненим. Згадали експерти і про медійний сектор, відзначивши його слабкість та легку піддатливість до маніпуляцій через тиск державних та приватних інтересів[75].

31 серпня 2016 року Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження №892-р. «Про схвалення Концепції Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України», в якому, окрім іншого, зазначено, що оптимальний спосіб розв'язання проблеми базується на модернізації усіх аспектів життєдіяльності східних регіонів України на засадах сталого розвитку (за економічним, соціальним та екологічним вимірами) й розв'язання проблеми передбачається шляхом виконання програмних заходів за *трьома стратегічними компонентами*: зміцнення соціальної стійкості, розбудова миру та громадської безпеки через: вироблення механізму досягнення згуртованості, соціальної єдності та відбудови довіри; сприяння культурному діалогу та вихованню толерантності із залученням всіх верств населення; сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства та різних форм самоорганізованої діяльності громадян, спрямованої на розв'язання проблем; розвитку місцевого самоврядування в контексті децентралізації з метою створення самодостатніх територіальних громад, здатних до саморозвитку; проведення моніторингу ситуації в територіальних громадах щодо вразливості, ризиків та соціальних зв'язків; забезпечення психологічної та соціальної підтримки населення, яке постраждало від збройного конфлікту [76].

Разом з тим, протистояння, непорозуміння у суспільстві, його поляризація можуть бути подолані тільки у разі проведення масштабної роз'яснювальної та пропагандистської роботи. «Громадянське порозуміння повинно стати невід'ємною частиною складного й комплексного процесу інтеграції та консолідації українського суспільства, укріплення патріотизму та української громадянської ідентичності людей»[77].

У світлі вищенаведеного необхідним видається розкриття понять консолідації та інтеграції. Під інтеграцією розуміється «об'єднання певних

елементів (частин) у ціле, взаємне зближення та взаємопроникнення, стан і процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій цієї цілісної системи», відповідно, під соціальною інтеграцією - «наявність упорядкованих відносини між індивідами, групами, організаціями, державами, процес становлення та підтримки соціальних взаємодій і взаємин між суб'єктами, що, поряд з адаптацією, є однією з функціональних умов існування і рівноваги соціальної системи». Консолідація - це «зміцнення чого-небудь, згуртування (окремих осіб, груп, організацій тощо) для посилення боротьби за загальні цілі, досягнення спільної мети». У реаліях сьогодення *суспільна консолідація є дійсно стратегічним завданням, без реалізації якого складно уявити також процес становлення української політичної нації і збереження державного суверенітету у цілому*[78].

Ще до початку збройного протистояння на сході, О.Оржель, визначаючи неспроможність до консолідації та згуртування суспільства, як серйозну передумову загрози існування держави у цілому, відмічала, що консолідація, перемога над роз'єднаністю соціокультурною та регіональною є беззмінними питаннями порядку денного усі роки існування незалежності нашої держави, при цьому, у якості засад консолідації розглядалися мовна, релігійна, етнонаціональна єдність. Дослідниця ж звертається до *національної ідеї*, як підґрунтя консолідації українського суспільства. Національна ідея, цей «дух нації, комплекс її світоглядних установок...уособлення прагнень і сподівань громадян...узагальнення минулого та висловлення уявлень етносу або нації про своє майбутнє» є «суспільним клеєм», який поєднує націю, це складний, багаторівневий феномен, у складі якого наявні духовний, ціннісний, соціокультурний, культурно-історичний тощо аспекти[79].

Своєю чергою, феномен національної ідеї має тісний зв'язок з культурою та міфами певної етнічної спільноти, поєднує у собі як раціональну, так і емоційну складову, як безсвідоме так і свідоме [80,81]. Так, згідно західної моделі, нації розглядаються у якості культурних спільноти, членів яких поєднує (або навіть тісно згуртовує) спільна історична пам'ять, традиції, символи та міфи. Е.Д.Сміт визначає націю, як «сукупність людей, що має власну назву,

свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну масову, громадську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів» та вказує на неможливість існування етнічної групи упродовж тривалого часу без, зокрема, міфу про спільне походження. На його переконання, виживання етнічних спільнот протягом століть, «незважаючи на численні зміни в їхньому соціальному складі та змісті культури», можливе за допомогою ряду механізмів, серед яких - міфи про етнічну обраність. Загалом, як етнічна група, так і нація мають спільні спогади та міфи. У націй, окрім того, наявні спільні міфи про «територіальну домівку». Цікавим видається сформульований Е.Д.Смітом висновок, що навіть якщо «майбутня нація не може похвалитися жодними етнічними попередниками, що мали б якусь вагу, і де етнічні зв'язки неясні або й вигадані, *потреба викувати, байдуже, з яких приступних культурних елементів, зв'язну міфологію й символізм культурно-історичної спільноти всюди стає найголовнішою умовою національного виживання та єдності*»[81].

Отже, сучасні соціальні міфи, безумовно, можна розцінювати, як потужний засіб суспільної консолідації. Така точка зору також корелює з наведеним до розділу I висновком стосовно того, що соціальна міфотворчість хоча й відіграє першочергово маніпулятивну функцію, однак, цілком може виступати засобом пошуку ідентичності, вираження інтересів різних соціальних груп, осмислення суспільством соціокультурної і політичної ситуації, та навіть стабілізації і консолідації внутрішньосуспільних процесів.

У числі соціальних міфів, які спрямовані на суспільну консолідацію, можна виокремити *національні міфи*, коріння яких сягає етнічної міфології, що є складовою існування будь - якого етносу. Українська дослідниця О.Дарморіз зазначає, що зазвичай такі міфи називають *етногенетичними*, позаяк вони є механізмом збереження етнічної ідентичності окремого народу, яка постійно, ззовні та зсередини, піддається загрозам бути знищеною. Завдяки цим міфам народ об'єднується та має змогу успішно протистояти впливам й в умовах значної кризи соціально - економічного або етнополітичного характеру етнос, як правило, використовує декілька головних типів міфів, серед яких - міфи про

прабатьківщину, про автохтонність, славних предків, про етнічну однорідність, залятого ворога, «етнічну сім'ю» та етнічну єдність. На її думку, як правило застосовуються механізми гіперболізації (перебільшення), літотизації (применшення) історичних подій та фактів, їх ритуалізація та впровадження нумінозності образу влади й її представителів. Відмічає вона також застосування героїчних міфів, які вводять у суспільство образ героя, борця за справедливість, виступаючого проти ворогів та робить висновок, що дані «образи, уявлення та переконання, накладені на актуальні соціальні, культурні та політичні умови існування української держави, специфіку розвитку подій сучасної історичної ситуації можуть стати підґрунтям для творення національної ідеї як об'єднавчого фактору для українців, завершення процесу формування політичної нації, вирішення внутрішніх протиріч та непорозумінь, національної та культурної ідентичності»[47].

У аналітичній записці НІСД під назвою «Припинення і постконфліктне врегулювання сепаратистських конфліктів: іноземний досвід і висновки для України», зазначається: *«розв'язана проти України гібридна війна з боку Росії не має повних аналогів в історії»*[82]. Технології цієї війни активно експлуатують суспільні відмінності й розбіжності для того, аби сформувати у національній суспільній свідомості потужні міфи про нездоланність глибокого розколу між сходом і заходом, світоглядну неможливість порозуміння й примирення, єдиний можливий варіант українського майбутнього у «єдності двох братських народів».

Зважаючи на це, *українське суспільство гостро потребує ціннісної інтеграції та консолідації*. У суспільній свідомості має бути сформований спільний національно - символічний простір, що базується на розвитку громадянського суспільства, спільному розумінні сенсів минулого та майбутнього й політичної та культурної консолідації української нації. «Збереження і всебічний розвиток національно-символічної складової гуманітарного простору є важливою умовою переходу до принципово нових форм облаштування суспільного життя української держави, як цілісного

соціально-культурного організму....Міфічні або реальні імена можуть стати символом усього народу, його своєрідним прізвиськом»[77].

У розрізі наведеного вище, можна підсумувати, що *миробудівничі зусилля*, спрямовані на усунення передумов конфлікту, врегулювання суперечливих моментів і питань, які можуть запустити механізми його відновлення, повинні включати комплексні та системні заходи, метою яких є досягнення ціннісної інтеграції та консолідації українського суспільства, як запоруки впровадження «позитивного» миру і становлення політичної української нації. Зокрема, у числі таких заходів можна розглядати *діяльність зі створення потужних, виразних соціальних міфів*, які можуть виступити дієвим засобом консолідації та протистояння зовнішнім агресорним технологічним впливам, яким піддається суспільна свідомість. Отже, у контексті зазначеного, міфодизайн, як соціокультурна практика, цілком може бути вписаний у даний концепт, оскільки за допомогою його інструментарію видається можливим реалізація цілей досягнення соціальної конвенції, інтеграції, гармонізації суспільних відносин, зміцнення громадянського суспільства у цілому.

2.3. Аналіз перспективності застосування практики міфодизайну у складі миробудівничих зусиль

У світлі вищенаведеного є очевидним, що для успішного подолання викликів сучасності *українському суспільству об'єктивно необхідні орієнтири у вигляді міфів, консолідуючих суспільство, визначаючих подальший перебіг подій, зумовлюючих виникнення впевненості у майбутньому та послаблюючих соціальну напругу.*

Автори однієї з аналітичних доповідей на тему технологій суспільної консолідації зазначили, що міфотворення сьогодні - це обов'язкова частина майже всіх внутрішньополітичних та зовнішньополітичних процесів, складова державного управління, ідеології та політичної культури, а отже, за відсутності позитивно конотованого консолідаційного національного міфу реалізація державницького потенціалу буде вкрай важкою. Сприйняття будь - якої ідеї суспільством, її привабливість є безпосередньо залежною від рівня

міфологічності такої ідеї, відтак, політичні явища та процеси, як продукт соціокультурної міфотворчості, слід аналізувати не тільки зважаючи на їх зміст. Однак, *створити міф - замало, необхідно, аби цей міф був сильним та потужним, інакше він буде легко зруйнований*. Окрім того, міф потрібно постійно «підживлювати» діями практичного характеру, які сприятимуть стійкості та гнучкості його конструкції. Міфологічні конструкції є універсальними та цілісними за своєю природою, тобто, міф спрямований одночасно на легітимацію чинного порядку, усунення його протиріч, та одночасно є живильним підґрунтям оновлення, розбудови нових соціальних норм та зразків поведінки, політичного устрою тощо. Без міфологізації не може обійтися ніяке суспільство, й будь-яка комунікація є пов'язаною з реміфологізацією. Оскільки міф являє собою форму «створення і поширення інформації», він може бути з успіхом використаний задля «створення «образу» майбутнього», що зумовлюватиме «позитивний ефект суспільної консолідації». У основі міфу - поєднання раціонального й ірраціонального знання, на його підставі надаються оцінки політичного та соціального світу, й якраз це поєднання, базування на суспільній психології, надає йому стійкості та гнучкості, насамперед тоді, коли міф набуває ознак своєрідного орієнтиру. Міф, який посиленний раціональними складовими (наприклад, «європейський»), перетворюється на ефективний політичний засіб досягнення цілей. Також, він нестиме і соціальну функцію, суть якої полягатиме у побудові колективної ідентичності, у результаті, соціум набуває своєї тотожності (безперервності, гомогенності)[78].

В. Зеленін виділяє сім практичних завдань міфу, наголошуючи на тому, що виконуючи ці завдання «...міф забезпечує соціальну конвенцію - згоду, приєднання мас до системи поглядів на світ, буття, своє походження, минуле, сьогодення та майбутнє. А також на себе, свою націю та інші народи й країни як на гравців у глобальному медіапросторі». В. Зеленін також протиставляє міфодизайн інформаційному тероризму, зауважуючи, що *ціллю міфодизайну є ідеологічний Космос(благоустрій, залучення, інтеграція)*, у той час як інформаційний тероризм має за мету ідеологічний Хаос (знищення,

дезінтеграцію, конфлікти, хаос, паніку), й оперуючи міфологічними кодами для конструювання соціокультурних матриць медіареальності можна створити перспективну та переконливу медіареальність, яка відкриє шлях до злагоди та добробуту людей[8].

Безперечно, що така *ціль узгоджується зі змістом концепту «позитивного» миру, уособлюючого суспільне процвітання, співпрацю, інтеграцію та консолідацію, як стану, на досягнення якого спрямовані миробудівничі зусилля, та відповідає його сутності повною мірою*. Це вказує на перспективність та доцільність можливого застосування практики міфодизайну у складі миробудівничих зусиль.

Характерною ознакою даної технології є те, що вона передбачає використання архетипічних й інших міфологічних структур.

Архетипи, хоча і є частиною колективного безсвідомого, співіснують разом та мають свою ієрархію, проявляючись, мають нашарування культурних та етнічних рис певних народів. Український народ, чия культура є однією з найдавніших культур світу, також не є виключенням. Архетипи народу приймають форми цивілізаційного міфу, котрий передається через покоління історичною традицією. При цьому, кожною епохою частина архетипів відсувається до певного часу, а розвиваються тільки ті аспекти національних архетипів, що притаманні цій епосі[83].

В наборі архетипів народ актуалізує лише певні їх одиниці, так звані «національні архетипи». Як зазначає З.Босик, про те, що певні архетипи є домінуючими для етносу, може свідчити їх збереженість та актуалізація, а «архетипи – це культура поперед нами», тобто фактично сутність майбутнього складається через перетворення минулого на символ[84]. Уся багатовимірність та різноманітність цієї культури залежать від суспільних соціальних, духовних тощо умов, що мають місце в суспільстві. С.Кримський відзначив, що культура «розвивається так, що із самого початку закидається потенційна сітка цілого, а подальший поступ лише актуалізує окремі ланки...», й архетип є елементарною одиницею «потенційної сітки». Архетип, на його думку, «певні пресуппозиції, тобто схильності, тенденції, які в різні епохи реалізуються

образами, що можуть відрізнятися засобами вираження, але структурно утворюють певні прототипи або можуть бути реконструйовані, як прототипи»[85]. Він розглядав їх, як символічні структури наскрізного характеру, чия присутність наявна упродовж усіх періодів в історії культури, за умов мінливості змісту.

Представниками української школи архетипіки було розроблено підхід до аналізу світової історії, який передбачає використання ідеї циклічності у рамках цивілізаційного розвитку. Цей підхід (на відміну від традиційних уявлень про цикли), базується на розумінні відмінності розгортання соціальних циклів, що виражається у асиметричній повторюваності епох тощо. Вони запропонували алгоритм концептуального аналізу в ракурсі так званої *моделі УЕЦ (універсального епохального циклу)*. Модель УЕЦ надає можливість «відстежувати нелінійну динаміку соціально-історичних процесів на рівні індивіда (людини), суспільства (національно-державного утворення) та людства (цивілізаційного наддержавного утворення)»[86]. Тобто, УЕЦ постає свого роду одиницею соціального аналізу.

На думку розробників, складовими УЕЦ є чотири трансформаційні періоди (фази), а саме, два нормативних стана (інволюція, еволюція) і два перехідних процеси між станами (коеволюція, революція)[87]. Однак, у перехідний період інколи можуть виникати порушення підпорядкованості циклів, що є меншими за періодичністю та ритмом, великим циклом, та унаслідок чого може бути зруйновано динаміку розгортання останніх. Розробники спробували визначити наступний інваріантний формат елементів соціокультурного циклу: «революція – інволюція – коеволюція – еволюція – революція»[88]. Цікавою також є схема С. Чернікової, згідно якої процес зміни стадій постає у наступному вигляді: «хаос – виникнення нової структури системи (або розпад /загибель/) – гомеостаз – криза – хаос»[89].

В. Храмова зазначає, що психоповедінкові архетипи «виникають... на перших етапах формування етносів, становлять певний інваріант, який реалізується на спільній мовній, культурній та морально-етичній основі. Саме це і є ті важковловимі особливості національного характеру, що зафіксовані на

рівні найдавніших архетипів світосприйняття та поведінки. Такі властивості у метафізичній площині зветься „духом нації”, „душею народу ”»[90].

В.Ганяком, робота якого присвячена питанню дослідження панівних архетипів української культури, вказано на динамічність ієрархії соціальних архетипів, які «очолює» один домінуючий архетип, який повинен бути *синтетичним*, тобто, йому мають бути властиві такі риси, як більш обширний обсяг поняття порівняно з іншими архетипами та типологічна стійкість. В.Ганяк пропонує розуміти під панівним такий архетип, який може створювати чи «підпорядковувати собі складну ієрархію інших архетипів на певному історичному проміжку часу», а під поняттям визначального архетипу - той архетип з числа домінуючих, відповідність якого сутності змін соціокультурного характеру в соціумі на певній фазі УЕЦ є найбільшою. Для пошуку панівних архетипів нашої культури він пропонує звернутися до ранньомодерної української історії, тобто історичного періоду XVI–XVII ст., пояснюючи це тим, що у цьому періоді наявні усі фази УЕЦ, а властивості, якими на його думку повинен бути наділений панівний архетип, є його синтетичність та здатність викликати в українців різних часів суперечливі емоції (зв'язку з цим дослідник відразу заперечує належність до таких, наприклад, архетипів «Софії» чи «Матері-Землі», позаяк вони не володіють таким спектром ознак). Із застосуванням методу оціночного компаративного аналізу творів українських класиків, як-то Шевченка, Драгоманова, Куліша та ін. ним було виокремлено ряд *панівних архетипів української культури* відповідно до кожної фази УЕЦ: 1) «Братерство» - коеволюційна фаза; 2) «Жертва» - революція; 3) «Руїна - втрата цілого» - розпад; 4) «Лицар -Козак» - еволюційна фаза; 5) «Свинопас» - інволюційна. Кожен з них має вплив на суспільство, на процеси формування національної свідомості, здійснюючи такі функції, як стратегічна, структуруюча (соціально-організаційна), психосоціальна і сенсоутворююча[91].

Якими ж є сутності сенсоутворюючих функцій панівних архетипів, інакше кажучи, *які сенси вони утворюють?*

В.Ганяк вважає, що архетип «Братерство» несе принципи єднання та миру. «Жертва» формує у людській самосвідомості готовність пожертвувати собою заради перемоги революції-«перша кров» символізує жертв; отже, можливість подальшого насильства може бути виправдана. Архетип «Руїна – втрата цілого» активізується у разі настання у країні певних кризових подій (у т.ч., втрати територіальної цілісності), наслідком яких можуть бути радикальні зміни; відтак, основна його функція зводиться до пристосування до нових умов життя. Що стосується архетипу «Лицар-Козак», то основна його функція - це захист батьківщини та культурних здобутків від ворогів; інколи це виправдовує владну централізацію. Сенсоутворююча функція «Свинопасу» - збереження культурних традицій, коли суспільство деградує, «за рахунок внутрішньої самоізоляції українців...що призводить до зростання тенденції відмежування та недовіри до зовнішнього світу в цілому»[91].

Процеси виникнення та функціонування архетипів завжди викликали інтерес як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. О. Донченко, яка вважає, що «усі ми перебуваємо під владою навіювання архетипів», наводить наступні приклади *архетипових фігур*: мати, батько, мати з дитям, священнослужитель, лікар, вчитель тощо; *архетипових ситуацій* - народження, залицяння, шлюб, смерть тощо; *архетипових символів* (під символами за О.Донченко розуміємо *глибинну метафору* - прим.), які є матеріалом для міфології, сновидінь, релігії тощо: трикутник, квадрат, Ін-Янь, числовий рід тощо; прикладами *архетипових ідей* є абстрактні та секуляризовані версії (наприклад, ідея Першопричини - Бог). Серед конкретних прикладів архетипових ситуацій дослідниця наводить подію 2005 року, назва якої - «Майдан»: *«сильні й у цілому високі переживання, потреба в дії, потужний викид психічної енергії під впливом конфлікту протилежностей. Мати і Батько (Тимошенко й Ющенко), Народження (нового життя, нових відносин між народом і владою), і смерть (кучмізму, безнадії...).*Есхатологічні символи численних міфів і казок: *герой (Ющенко), дракон (Янукович)...*»[92].

Досліджуючи питання активізації архетипу вчена оперує такими поняттями, як «механізм резонансу» та «механізм активізації архетипу».

Розкриваючи механізм активізації, вона доходить висновку, що психологічний механізм активізації структур колективного безсвідомого єдиний, й у разі відповідної ситуації певні структури можуть дуже швидко активізуватися, проте, форми прояву такої активізації можуть бути різними і залежать від ситуації, типу/виду групи, рівня довіри тощо. *Сенсом активізації архетипів на її думку є можливість створення порядку із хаосу, «нового космосу» для людини, й архетипу, де б він не з'явився, завжди притаманна «потужна спонукальна сила».* На переконання О.Донченко формування національно-психологічних рис також тісно пов'язане з архетипами. До прикладу, войовничість кавказьких народів має зв'язок з архетипами Правителя і Воїна, «вольниця росіян» - з архетипом Дурня, а з архетипом Матері-Землі пов'язана українська гостинність. Вчена відзначає, що *«архетипову символіку можна цілком вдало вплести в політику зміни національної ідентичності, створення нових пантеонів героїв і жертв, зірок і вічних їхніх супутників...архетипи завжди будуть притягувати і віддавати людям власну потужну енергетику»*[92].

У переломні, кризові моменти кожного народу дуже затребуваною традицією у культурі є так звана *реміфологізація суспільства*, про яку ми вже згадували, тобто *«повернення національного міфу внаслідок його спонтанного відтворення чи свідомого конструювання»*[93]. Зокрема, В.Ганяк вже у іншій своїй праці зазначає, що процес формування панівного архетипу за умов «зміни історичної ситуації можна розглядати, як боротьбу за місце кожного архетипу в ієрархічній структурі проекту нового національного міфу». Він окреслює зміст співвідношення понять міфу та архетипу й для цього звертається до Юнгівського трактування архетипу, як «тенденції формування таких репрезентацій мотиву, які з часом можуть значно змінюватися, але при цьому вони мають не втрачати основну схему їх побудови», а міф у цьому розрізі інтерпретує, як *компіляцію ряду мотивів. Національний міф у його розумінні - це «історичний комплекс різноманітних мотивів прогресивного та регресивного характеру».* Цитуючи Юнга, він вказує на важливість знаходження у міфах провідних тенденцій і рудиментів, а центральний зміст (ядро) міфу, на його думку, це «точка перетину найрізноманітніших соціальних сил, які

утворюють такий складний вузол різноманітних соціальних відносин, що розплутувати його часто буває нелегко». У міфі може бути поєднано велику кількість історичних утворень та продуктів у вигляді рівнодіючої сили й той самий міфологічний мотив може як «відтворювати центральний зміст міфу, так і виконувати роль другорядного мотиву»[93]. На думку Ю.С.Осаченко, «цілокупний образ» у міфі створюється завдяки побудові своєрідної ієрархії опосередкувань і підпорядкувань. Світ повинен розумітися через «конфігуративну, комплексну, констелятивну (двохполюсну) свідомість, де слово перебуває поряд з образом, річчю, діянням, де немає домінуючого елемента, але важливий утворюваний елементами „візерунок”, малюнок співвіднесеності переживання, споглядання, думки і вчинку (дії)»[94]. У цілому, як зауважує В.Ганяк, ефективне проведення реформ соціального характеру неможливе без врахування архетипних особливостей культури певного суспільства «в умовах певної історичної ситуації»[93].

Отже, створення потужних, впливових соціальних міфів, спрямованих на суспільну консолідацію, інтеграцію та стабілізацію внутрішньосуспільних процесів, як складових мети миробудівничих зусиль, вимагає звернення до архетипних особливостей культури українського суспільства, знання основних процесів виникнення та функціонування архетипів у цілому.

У даній роботі ми аналізували поняття міфу та соціальної міфології й окреслювали окремі стадії формування міфу, від початкової (постановка цілей та задач) до стадії практичної реалізації та акцентували увагу на тому, що створити міф-замало, необхідно, аби цей міф був сильним та потужним, інакше він буде легко зруйнований[78].

У зв'язку з цим постає закономірне питання, яким чином можна дізнатися про те, наскільки ж сильним та переконливим є той чи інший міф, без вичерпної відповіді на яке буде досить складно надати оцінку ефективності практичної роботи з його створення.

В.Зеленін зазначає, що міфодизайнер повинен так «керувати системою концептів і знаків, щоб новостворений міф породжував відчуття достовірності, тобто був переконливо правдивим». Міф у системі масової комунікації у

семіотичному аспекті він пропонує визначати, як «поєднання трьох величин», серед яких світ дійсності, світ понять і світ значень, та, звертаючись до семіотичного трикутника Огдена-Річардса, в якому світ дійсності - ОБ'ЄКТ, світ значень (символів, імен) - ЗНАК, а світ понять - КОНЦЕПТ, унаочнює це на наступному прикладі, згідно якого ми маємо два яблука, що у фізичному світі (світі дійсності) є фізичним об'єктом, «фактом реальності», у світі знаків - словосполученням «два яблука», а у світі концептів взагалі можуть бути втіленням безлічі ідей, позаяк «у садівника, кухаря і художника будуть нетотожні карти реальності щодо того, як вибудовувати свої професійні стосунки з двома яблуками». З посиланням на роботи Ч.С.Пірса з семіотики він вказує, що у міфодизайні можна виокремити три типи *знаків: знаки-ікони, знаки-індекси та знаки-символи*, котрі у масовій комунікації «утворюють системи, які забезпечують концептуально-образну презентацію міфу у свідомості мас. Так формується ментальний простір, де значення міфів зумовлюють правила поведінки людей...вплив диктує дії». На його думку, глибинне послання, яке транслює міф, тобто «еталони сценарії мислення та поведінки» утворюють три компоненти: етос (морально-етична основа міфу), логос (ідея, логічна основа міфу) і пафос (емоційно-психологічна основа) міфу; *таке послання має викликати у мас певні відчуття*. Своєю чергою, сильні міфи мають відповідати трьом показникам: *безпека, перспектива та вигода*, й сильний міф завжди перемагає[8].

Як зазначає А.В.Багінський, одна з праць якого присвячена дослідженню символічного простору європейських держав, «політична наука трактує *символи*, як вербальні та невербальні образно-знакові смислові конструкції, які використовуються під час реалізації політичної **влади**», й ряд дослідників охарактеризували символ у якості того соціального оператора, через якого «політичні еліти здійснюють свою владу...» Символи минулого...набувають особливої ефективності у періоди інтенсивних соціальних змін». У ході еволюції політики виявились «як мінімум чотири ідеальні матриці, кожна з яких певним чином форматує символічні уявлення людини... - міф, релігія, ідеологія

та "політична рекламістика" й у сучасному суспільстві ці матриці водночас існують у різних конфігураціях[95].

Неможливо залишити поза увагою метод так званого сторітелінгу, який дозволяє створювати сильні міфічні історії (від story—розповідь, історія; tell – розповідати; storytelling – розповідання історій). Це метод донесення до аудиторії інформації за допомогою розповідей різноманітних історій, які можуть бути повчальними, смішними, зворушливими тощо, тобто, вагома роль у цьому процесі відведена емоціям, які підсилюють пам'ять (між героєм та аудиторією обов'язково повинен бути емоційний зв'язок -прим. автора. Як правило, розповідь здійснюється від імені героя, що досяг певного успіху, однак воліє домогтися більшого. Цей метод зараз є одним з найвпливовіших інструментів лідерства, управління, тощо. Він широко присутній у рекламі, статтях, на YouTube, в кіно, де він допомагає доносити інформацію, аналізувати, візуалізувати, мотивувати, виявляти емоції тощо. Даний метод базується на тому, що історії сприймаються і засвоюються краще та легше, ніж усілякі накази та правила. Окрім того, історії досить легко асоціювати з досвідом. Авторство концепції належить Д.Армстронгу (книга «Managing by Storying Around»), й наразі ця комунікативна технологія активно використовується такими гігантами, як Apple, Microsoft, Motorola, Procter & Gamble, Disney, НАСА, Всесвітній Банк тощо[96].

В.Зеленін зазначає, що сторітелінг існував завжди, проти лише у XX ст. оформився у «один з напрямів ідеологічного міфодизайну», й матеріалом для міфотворчого сторітелінгу є архетипи. Розглядаючи створення міфологічних історій, він надає визначення медіанаративу, який характеризує, як «процесуальне оповідання, що творить реальність у медіапросторі за допомогою умисно створеного опису подій», особливістю якого є «надання подіям смислів і підведення аудиторії до певних висновків у фіналі». Медіанаратив має відповідати певним критеріям, зокрема, бути емоційним, ірраціональним, сюрреалістичним, реалістичним та раціональним водночас. Тобто, його події мають описуватися «п'ятигранно». Життєздатний, сильний міф має включати такі медіанаративи, які будуть відчуватися як «живі, сильні,

переконливі». Своєю чергою, існує декілька видів наративних історій, через які архетипи втілюються у медіапросторі[8].

Ті народи, котрі створювали національні міфи, зберігали власну національну ідентичність [8].

На те, що підтримка європейської ідентичності у межах державної політики європейських країн здійснюється з використанням історичних міфів, вказує А.В.Багінський. Аналізуючи міфологічну схему східноєвропейських держав, він зазначає про присутність у ній героїчних образів, повторюваності визначних дат та відсилання до циклічності, й акцентує увагу на значній ролі національних міфів та релігійних символів у становленні державності східноєвропейських країн у цілому. Зокрема, розглядаючи приклади Чехії, Польщі, Латвії, робить висновки відносно ефективності національних міфів, як символічних конструкцій задля «легітимації політичних систем “нових” демократій у дискурсі європейського суспільства» та зазначає стосовно сприяння представленню європейських символів у вигляді національних та регіональних брендів з огляду на підсилення візуальної складової політики. Він також розкриває поняття брендингу держави, як «комплексу заходів з притягнення символів, спрямованих на ідентифікацію громадян з державою, консолідацію суспільства та популяризацію держави за кордоном». Так, бренд держави, будучи різновидом політичної символіки, використовує форму, яка є легкою для сприйняття, й власне у населення держави «відтворює національну символіку у планетарному контексті», й у контексті держав, що є членами ЄС, формування європейської ідентичності здійснюється у тому числі завдяки брендам. Отже, бренд держави виконує ряд важливих функцій, зокрема, формує її імідж та презентує державу на світовій арені, сприяє ідентифікації громадян зі своєю країною, символізує цілісність держави та утворює дискурс відносно цілей управління суспільством та їх реалізації[95].

Говорячи про створення міфів, вважаю за необхідне розглянути загальну структуру побудови мономіфу, запропоновану американським дослідником релігії та міфології Дж.Кемпбеллом, що іменується «Шлях Героя» у книзі «The

Hero with a Thousand Faces», що являє собою класичне дослідження міфології на підставі психоаналізу. Це схема, що є універсальною, своєрідний сценарій, який складається з 12-ти етапів. Герой, який під тиском обставин змушений покинути дім та вирушити в подорож, в якій насамперед хоче віднайти себе, долає нелегкий шлях, стикається на ньому з різними перепонами та отримує допомогу, набуває досвід і знання, й у результаті, досягає своєї мети, отримує винагороду і нарешті повертається додому. Більшість міфів народів світу побудована саме за такою структурою. Спираючись на результати досліджень Дж. Кемпбелла у другій половині минулого сторіччя велика кількість держав (наприклад, Велика Британія, Ізраїль, США тощо) опрацювали життєписи політичних лідерів та героїв своєї історії, літератури чи фольклору в форматі такого сценарію, зафіксувавши їх у медіапросторі художньо-історичних (а насправді, ідеологічних) витворах мистецтва[4].

Подорож героя та його подвиги уособлюють процес індивідуації, тобто становлення й розвитку особистості. Якщо говорити про політичне життя нації, то в ньому така індивідуація героїв - важливий процес національної індивідуації, тобто становлення національної ідентичності[97]. «Специфіка національної ідентичності...полягає в тому, що *індивід ототожнює себе з нацією не лише на свідомому рівні, а й символічно*»[98]. Знання даної структури допоможе будувати сильні, конкурентоспроможні соціальні міфи, які будуть слугувати народу ідеологічними орієнтирами.

Висвітлюючи аспекти міфодизайну доцільно детальніше розглянути його практичні завдання. В. Зеленін, яким були виділені та сформульовані дані завдання, зауважує, що «в умовах глобального медіа-простору ідеологічний супротивник у інформаційно-психологічній війні...намагатиметься не дати (завадити, порушити, позбавити можливості чи дезорганізувати)вирішити ці завдання».Масив цих завдань умовно розподілений на роботу з *минулим, сьогоденням та майбутнім*. Так, робота з минулим передбачає *осучаснення історичних подій*, суть якого зводиться до досягнення сприйняття масами видатних історичних персонажів, як сучасників та *актуалізації перманентних завдань громадянського становлення нації та державотворення*, тобто, маси

потрібно політично соціалізувати, формувати громадянську позицію та національну самосвідомість, формувати дискурс, який би «спонукав мобілізацію спільної діяльності заради розбудови України». Робота з сьогоденням передбачає *сакралізацію буденності, синергію та ритуалізацію*. *Сакралізація буденності* полягає у спонуканні людей до відчуття ірраціонального зв'язку з ідеологічними міфами своєї історії та вихід за звичні межі побутового споживання й меркантильності. Батьківщина повинна бути тим, заради чого можна здійснити усе. Для цього у інструментарії міфодизайну наявні технології легендизації та сугестивні методи навіювання. *Синергія* зводиться до «залучення кожного українця» та «відчуття спільної долі незалежно від місця проживання, політичних поглядів чи віросповідання», для чого задіюються технології, які згуртовують націю та надають масам відчуття єдності. *Ритуалізація* полягає у залученні людей до різноманітних громадських активностей та політичного життя, що сприятиме виробленню у них відчуття себе частиною історії своєї країни, адже «ритуал ...втілює не стільки змістовність цінностей, скільки ставлення до них – визначення, повагу». Таким чином, громадські ритуали сприяють ствердженню єдності та національної ідентичності, дозволяють людину відчути частиною нації. Наступний блок завдань-робота з майбутнім, зокрема, *символізація майбутнього* та *міфологізація майбутнього*. *Символізація майбутнього* – означає «створення комплексного міфу “прийдешнього національного раю”». Суть цього завдання вчений унаочнює на прикладах на кшталт «американська мрія», «європейський вибір» тощо. Ідеальний образ, якій будується країною, направляє її розвиток, й за допомогою технологічного інструментарію міфодизайну можливо сконструювати систему мотивуючих українців символів. Суть *міфологізації майбутнього* полягає у тому, аби наповнити «суспільне бачення перспективи» сильними міфами, що «надаватимуть ірраціональне відчуття правильності наряду державницького, політичного, культурного, етичного та духовного становлення нації». У випадку вдалого та професійного виконання даних завдань прикладного міфодизайну, за умови створення сильних проукраїнських міфів та проявлення міфів ідеологічних супротивників «соціальна конвенція в

Україні забезпечить становлення національного громадянського суспільства, територіальну цілісність і сталий політико-економічний розвиток»[4].

Суть вказаних завдань цілком співвідноситься з концептом «позитивного миру», в якому немає місця культурному та структурному насиллю, поляризації, роз'єднаності та ворожнечі, натомість, є самодостатнє суспільство з високим рівнем консолідації, інтеграції та згуртованості його членів. Зважаючи на наведене, практика міфодизайну може стати ефективним механізмом у складі миробудівничих зусиль, який дозволить успішно працювати з національною міфологією з метою підсилення національно-патріотичних зв'язків у суспільстві, його консолідації, інтеграції, згуртованості, подолання поляризації і роз'єднаності, та водночас протидії загрозам ідеологічних інтервенцій та інформаційного тероризму.

Висновки до розділу II

У другому, заключному розділі даної роботи ми розглянули виміри конфлікту на сході України та питання, пов'язані з передумовами його виникнення, у тому числі, міфологему «руського міру», як концепцію, що спекулює на культурних, світоглядних, мовних прихильностях, відмінностях між географічними регіонами України у розрізі їх історичних доль, поляризує українське суспільство, та тим самим несе загрозу національним інтересам України.

Також, ми розкрили поняття «негативного» і «позитивного» миру, примирення та миробудівництва, як масштабної, комплексної діяльності, та критерії його успішності. З'ясували, що миробудівничі зусилля, спрямовані на усунення передумов конфлікту, врегулювання суперечливих моментів і питань, які можуть запустити механізми його відновлення, повинні включати комплексні та системні заходи, метою яких є досягнення ціннісної інтеграції та консолідації українського суспільства, як запоруки впровадження «позитивного» миру і становлення політичної української нації, й у числі таких

заходів можна розглядати діяльність зі створення потужних соціальних міфів, що можуть виступити засобом консолідації та протистояння зовнішнім агресорним технологічним впливам.

Слідуючи меті та завданням цієї роботи, проаналізували перспективність застосування міфодизайну, як соціокультурної практики, у складі комплексних миробудівничих зусиль, з метою реалізації цілей досягнення соціальної конвенції, інтеграції, гармонізації суспільних відносин та зміцнення громадянського суспільства у цілому, дійшовши обґрунтованого висновку, що дана практика може стати дійсно ефективним механізмом у складі таких зусиль, котрий дозволить успішно працювати з українською національною міфологією з метою підсилення національно-патріотичних зв'язків у суспільстві, його інтеграції, консолідації, згуртованості, подолання роз'єднаності і поляризації, та водночас протидії загрозам ідеологічних інтервенцій та інформаційного тероризму.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У даній роботі здійснений комплексний аналіз міфодизайну, як соціокультурної практики, можливості та перспективності його застосування у процесі миробудівництва в Україні. Поставлені завдання розв'язані у повному

обсязі, й одержані результати можуть бути викладені у вигляді наступних висновків.

Дослідження феноменів міфу та міфотворчості показало, що усюди і завжди, за будь - яких обставин люди створювали міфи. Мистецтво, релігії, форми соціальної організації людини беруть свій початок у міфі. Міфологічна свідомість завжди була невід'ємною складовою людського світорозуміння та світосприйняття, залишається вона такою й зараз, більш того, розвиток технологій лише збільшує її наповненість міфами, а процес міфологізації суспільної свідомості обумовлений певними чинниками, найбільш глибинними з яких є психологічні та історичні. Сучасний соціальний міф-це сукупність актуальних у суспільстві уявлень, переконань, ідеалів, які мають символічне вираження і не тільки виражають розвиток цього суспільства, але й одночасно є його формоутворюючим фактором. Відображуючи загальну світоглядну модель суспільства у вигляді символів, впливаючи на розвиток суспільних процесів, він, як і міф архаїчний, опирається на ірраціональну сферу людської психіки, використовує наочно - чуттєві образи та претендує на істинність, котра уводиться у ранг абсолютної.

Стосовно ролі і місця соціальних міфів та соціальної міфотворчості у сучасному суспільстві та міфодизайну, як соціокультурної практики, можна зазначити таке. Безумовно, соціальна міфотворчість наразі відіграє першочергово маніпулятивну функцію, однак, вона також цілком може виступати засобом пошуку ідентичності, вираження інтересів соціальних груп, а також, консолідації і стабілізації внутрішньосупільних процесів. Своєю чергою, міфодизайн, як комплекс технологій та методів, є своєрідним сучасним проявом міфотворчості й вони є співвідносними між собою, оскільки суттю як міфотворчості, так і міфодизайну є створення міфів.

У ході вивчення і аналізу передумов розв'язання та рівнів конфлікту на сході України виявлено наступне. Упродовж усього часу з моменту здобуття незалежності нашою державою вона піддавалася ідеологічним інтервенціям з боку РФ. Зокрема, потужною ідеологічною зброєю можна назвати концепт так званого «руського міру», міфологему, що тривалий час інспірувалася в

українське суспільство. Вказане у поєднанні з позицією місцевих еліт Донбасу, акцентами на місцевому патріотизмі, формальним відношенням офіційної столиці до питання відмови від радянського минулого й відсутністю спільного бачення майбутнього потягло наслідки у вигляді поляризації на рівні масової свідомості та, у результаті, ескалації насильства. Як до, так і після початку мілітарної фази конфлікту у 2014 році, активно продукувалися та транслиувалися міфи, покликані скоригувати суспільну свідомість у напрямку, вигідному РФ, а також, актуалізувалися радянські міфи. Міфологія стала потужним способом впливу на суспільну свідомість у розрізі усіх рівнів даного конфлікту, який можна вважати *гібридною війною* та який за своєю суттю є комплексним і багатовимірним, зокрема, таким, що одночасно вміщує у себе конфлікти внутрішньоукраїнський, двосторонній (між Україною та РФ), та геополітичний, які відбуваються одночасно на одній території.

Комплексний розгляд концепції миробудівництва дозволив дійти висновку, що миробудівництво являє собою масштабну, комплексну, інноваційну діяльність національних та міжнародних акторів з метою підтримки соціальних, політичних, релігійних та інших активних груп чи структур, що сприятимуть зміцненню миру та запобіганню відновлення конфліктного стану. Тобто, дана діяльність покликана усунути саме *глибинні причини конфлікту*; вона сприяє утвердженню так званого «позитивного» миру, котрий полягає в усуненні передумов конфлікту, врегулюванні суперечливих питань, що можуть запустити механізми його відновлення, а не тільки у припиненні бойових дій, насильства фізичного. *Успішне миробудівництво* має ряд критеріїв, зокрема, воно передбачає зміну структурних дисбалансів у відносинах між сторонами, подолання глибинних протиріч, що стали причиною розв'язання конфлікту, покращення відносин сторін, зміну взаємного ідеологічно-емоційного сприйняття та появу проєкту мирного співжиття.

Для подолання викликів сучасності українському суспільству конче необхідні орієнтири у вигляді міфів, консолідуючих та інтегруючих суспільство, зумовлюючих виникнення впевненості у майбутньому, викликаючих бажання в нього інвестувати. Міфодизайн, як практика, має за ціль *ідеологічний Космос* та

покликаний створювати перспективну медіареальність, здатну відкрити шлях до суспільного єднання та злагоди. Така ціль повністю узгоджується зі змістом концепту «позитивного» миру, уособлюючого суспільне процвітання, співпрацю, інтеграцію та консолідацію, як стану, на досягнення якого спрямовані миробудівничі зусилля, та відповідає його сутності повною мірою, з чого випливає висновок стосовно *перспективності та доцільності можливого застосування практики міфодизайну у складі миробудівничих зусиль*.

Як практика, що має прикладний характер, міфодизайн передбачає спектр відповідних методів і технологій для забезпечення виконання основних завдань міфодизайну. Належне виконання цих завдань можна вважати запорукою досягнення соціальної конвенції. У цілому, міфодизайн, як практика у складі миробудівничих зусиль, дозволить успішно працювати з українською національною міфологією із метою підсилення національно-патріотичних зв'язків у суспільстві, його інтеграції, консолідації, згуртованості, подолання роз'єднаності і поляризації, та водночас протидії загрозам ідеологічних інтервенцій та інформаційного тероризму.

Зважаючи на вищенаведені висновки, доцільним видається проведення комплексної роботи з аналізу сучасних соціальних міфів, зокрема, політичних та історичних. Необхідним є насичення сучасної вітчизняної міфології сильними, впливовими міфами, які зможуть згуртувати суспільство, консолідувати його та сприяти формуванню концепту **«українського майбутнього»**. Важливим аспектом є те, що проведення відповідних досліджень і успішне застосування технологій прикладного міфодизайну потребує наявності знань у сферах філософії, соціології, історії, психології, культурології, релігієзнавства, антропології, політології, етнології та інших дисциплін, тобто, дану практику цілком можна вважати своєрідним пізнавальним та соціокультурним викликом, успішне подолання якого можливе за допомогою застосування міждисциплінарного підходу, використання усіх тих напрацювань та досягнень, які були здобуті науковцями у зазначених галузях знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Третьякова Л.А. Факторное влияние на эволюцию военных конфликтов в XX - начале XXI века /Л.А.Третьякова, А.А.Подвигайло//Нац. интересы: приоритеты и безопасность. - 2014. - № 25. - С.47-53. –Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/faktornoe-vliyanie-na-evolyutsiyu-voennyh-konfliktov-v-xx-nachale-xx-veka>.
2. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні/ За ред. М.В.Поповича. - К: УЦДК, 2005. - 328 с.

3. Багінський А.В. Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на Сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру / А.В.Багінський // Ідеологія і політика. - 2018. - №2(10). - С.94-126. - Режим доступу: https://ideopol.org/wpcontent/uploads/2019/01/____2.%204.%202018.%20UKR.%20Baginskyi.pdf.
4. Зеленін В.В. Історичний міфодизайн як психотехнологія сучасної інформаційно-психологічної війни: базові постулати, завдання та структура міфотворення / В.В. Зеленін // Український психологічний журнал. - 2018. - № 1. - С. 58-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2018_1_7.
5. Найдыш В.М. Философия мифологии. XIX – начало XXI в. – М.: Альфа-М, 2004. – 544 с. - Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=36183>.
6. Бенуас, Л. Знаки, символы и мифы [пер. с фр.] / Л. Бенуас. – М.: Астрель; АСТ, 2004. – 160 с.
7. Боднарюк Б., Возний І. Релігійна атрибутика містерій у греко-римському соціумі / Богдан Боднарюк, Ігор Возний // Релігія та Соціум. - 2011. - №2 (6). - С. 153-161. - Режим доступу:
8. Зеленін Всеволод. Основи міфодизайну. Психотехнології керування медіареальністю. Навчально - методичний посібник. - К.: Вид-во «Гнозис», 2017. - 168 с.;
9. Ясь О.В. Міф історичний [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - 790 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Mif_istorychny.
10. Гуцол С.Ю. Психологічні особливості міфотворення як складової культурогенезу / С.Ю. Гуцол // Горизонты образования. - 2013. - №3 (39). - С. 194-198.
11. С.О.Топалова. Від архаїчного міфу до симулякра: протиріччя на основі спільності // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. - №1060, серія „Питання політології”. - С. 35-41. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgi_iri_rbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21ST

N=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhI
PP_2013_1060_23_9.

12. С. О. Топалова. Мифология архаїчна та сучасна політична / Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. - 2011. - №10. - С. 144-151. - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mifologiya-arhayichna-ta-suchasna-politichna-spadkoevnist-syuzhetiv-i-personazhiv/viewer>.
13. Дьяконов И. М. Архаические мифы Востока и Запада. – М.: "Наука", 1990.
14. Ульяновский А. В. Прологомены социальной мифологии / А. В. Ульяновский // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. - 2006. - С. 137-150.
15. Иванов А. Г., Полякова И. П. Социальная мифология в пространстве повседневности и масс-медиа // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. 2018. Вып. 1. С. 5–15. DOI: 10.17072/2078-7898/2018-1-5-15.
16. Сорель Ж. Размышления о насилии. – М., 2013.
17. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика: пер. с фр. - М.: Прогресс, 1989. - Режим доступу: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bart-all.htm>.
18. Ульяновский А. В. Мифодизайн: коммерческие и социальные мифы [Текст] / А. В. Ульяновский. – СПб.: Питер, 2005. – 544 с.
19. Соболева, Н. И. Социальная мифология: социокультурный аспект [Текст] / Н. И. Соболева // Социс. – 1999. – № 10. – С. 145–148. - Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/994/912/1217/019_soboleva.pdf.
20. Элиаде М. Аспекты мифа. М.: Академический проект, 2005. - Режим доступу: http://yanko.lib.ru/books/sacra/eliade-aspektu_mifa.pdf.
21. Элиаде М. Мифы современного мира. - Режим доступу: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Eliade/Mif_SovrMir.php.
22. Кассирер Э. Техника современных политических мифов // Вестн. МГУ. – Сер. 7. Философия. – 1990. – No 2. – С. 58–65. - Режим доступу: <http://read.virmk.ru/k/Kassirer.htm>.
23. Лосев, А. Ф. Дополнение к «Диалектике мифа» (новые фрагменты) [Текст] / А. Ф. Лосев // Вопросы философии. – 2004. – № 8. – С. 117–133.

- 24.Бурлачук В.Символические системы и конструирование социального смысла / В.Бурлачук // Социология:теория, методы, маркетинг. - 2004, 3. - С.147-155. - Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/928/624/1231/09_Burlatchuk.pdf.
- 25.Закирова Т.В. Феномен симулякра как проявление социальной имитации / Т.В.Закирова // Вестник ОГУ. - 2014. - №7 (168). - С.50-53. - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-simulyakra-kak-proyavlenie-sotsialnoy-imitatsii/viewer>.
- 26.Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр // Философия эпохи постмодерна/ Минск: КрасикоПринт, 1996. – 360 с.
- 27.Панкратова А.В.Миф и симулякр как противоположные категории / А.В.Панкратова //Манускрипт/ Тамбов: Грамота. - 2018. - №11 ч.2. - С. 283-288.
- 28.Калиниченко С.С.Мифодизайн как социокультурный феномен / С. С. Калиниченко, Р.Б.Квеско//Известия Томского политехнического университета [Известия ТПУ]. — 2009. — Т. 314, № 6: Экономика. Философия, социология и культурология. — С. 85-89. - Режим доступа: <http://earchive.tpu.ru/handle/11683/2741>.
- 29.Соловей В.Д. Абсолютное оружие. Основы психологической войны и медиаманипулирования». М.: Эксмо, 2015. - 320 с.
- 30.Канеман Д. Думай медленно. Решай быстро. М.: АСТ. - 2016. - 653 с.
- 31.Кулаковський Т.Ю. Когнітивний підхід у вивченні феномену підприємця / Т.Ю.Кулаковський // Вісник ЖДТУ. - 2017. - №2(80). - С. 117-123.
- 32.Крюкова Т.Л., Екимчик О.А., Хохлова Ю.А., Кирпичник О.В. Феномен когнитивных искажений субъективных оценок жизненных явлений и его измерение (первичная русскоязычная адаптация Шкалы когнитивных искажений – CDS) /Т.Л. Крюкова, О.А.Екимчик, Ю.А.Хохлова, О.В.Кирпичник // Педагогика. Психология. Социокинетика . - 2018. -№4. -С. 61 -67.
- 33.Пырьев Е.А. Эмоции в системе психического отражения и мотивации поведения человека //ВестникОренбургского государственного университета [Вестник ОГУ]. - 2012. - №2 (138). - С. 232-236. - Режим доступа: <https://>

manipulyatsii-obschestvennym-soznaniem-v-kontekste-obschestvennyh-transformatsiy/viewer.

43. Стрельник О.Н. Миф и мифотворчество как элементы коммуникативного пространства современной культуры /О.Н. Стрельник// Вопросы философии. - 2018. - №7. - С. 81–85.
44. Месюк М.П. Маніпулятивні технології влади як перешкода налагодження взаємодії з громадянським суспільством в Україні/М.П. Месюк // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». - 2014. - №1. - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=677>.
45. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М.: Эксмо, 2008. - 864 с.
46. Кара-Мурза С. Г. Власть манипуляции. М.: Академический проект, 2009. - 380 с.
47. Дарморіз О. Соціальний міф як засіб консолідації українців та протистояння ворожій пропаганді / О. Дарморіз // Українознавчий альманах. - 2016. - Вип. 19. - С. 165-168. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2016_19_40.
48. Даниленко Ю.В. Соціальна міфологія як соціокультурний феномен (філософський аналіз): автореф. дисс.... канд. філос. наук. К., 2008. - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64.
49. Даниленко Ю.В. Давня та сучасна соціальна міфотворчість: своєрідність творення та функціонування/[Електронний ресурс]/Ю.В. Даниленко. - Режим доступу: https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_62/Danylenko.pdf.
50. Донченко О. А., Романенко Ю. В. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). Київ: Либідь. - 2001. - 334 с.
51. Воронов Н.В., Шестопап Я.Е. Эстетика техники (очерки истории и теории). М., 1972.
52. Ульяновский, А. В. Мифодизайн в рекламе : учеб. пособие / А. В. Ульяновский. — СПб. : Филологический ф-т СПбГУ, 2011. — 168 с.

- 53.Калиниченко С.С. Мифодизайн и реклама: конструирование современного социокультурного пространства:авторе.дисс....канд.филос.наук. Томск,2012.
-Режим доступу:<https://www.dissercat.com/content/mifodizain-i-reklama>.
- 54.Кафтан, В. В. Терроризм в мифологическом пространстве / В.В. Кафтан // Пространство и Время. — 2015. — No 1—2(19—20). — С. 163—169. Стационарный сетевой адрес 2226-7271prov_r_st1_2-19_20.2015.44.-Режим доступу:<https://cyberleninka.ru/article/n/terrorism-in-mythological-space/viewer>.
- 55.Калиниченко С.С.Условия и особенности современного мифотворчества и мифодизайна/С.С.Калиниченко//Известия Томского политехнического университета. - 2010. -Т. 317. -№6. -С.148-152.
- 56.Калиниченко С.С., Квеско Р.Б., Шинн Т.* Определение места мифодизайна как социокультурного феномена/Известия Томского политехнического университета. - 2008. -Т. 312. - №6. -С.118-120.
- 57.Одергон, Арлин. Отель «Война». Психологическая динамика вооруженных конфликтов /Арлин Одергон: пер.с англ.К. и П. Назаретян. - М.:Энигма, 2008. - 512 с.
- 58.Кириченко В.В. Психологія образу ворога у масовій свідомості / Віктор Васильович Кириченко // «Філософія, релігія та культура в глобалізованому світі» : Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П.Ю. Саух [та ін.]. – Житомир : Видавець О.О. Євинок, 2015. – С.69-74.
- 59.Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1992 р. №1427-ХІІ «Про проголошення незалежності України»/[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>).
- 60.Україна та проект «руського мира» : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. – К. : НІСД, 2014. – 80 с. – (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 1). - Режим доступу:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/Russian_world-7bd19.pdf.
- 61.Козловец Н.А.Концепт русского мира и национальная идентичность украинцев/Н.А.Козловец //[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://>

cyberleninka.ru/article/n/kontsept-russkim-mir-i-natsionalnaya-identichnost-ukraintsev/viewer.

62. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. – [За ред. М. П. Требіна]. – Харків: Право, 2015. – 816 с.
63. Філіпчук Василь. Превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво у врегулюванні «українського конфлікту»/[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_mirotvorchist_a5.pdf.
64. Зубрицька Л.Й. Активізація міфу у період кризи: особливості міфологем «війни» та «героя»/Зубрицька Л.Й.//Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. - 2016. - Т. 186. - С. 72–76. - Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10284/Zubrytska_Aktyvizatsiia_mifu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
65. Евгеньева Т.В. Социально-психологические основы формирования политической мифологии / Т. В. Евгеньева // Современная политическая мифология: содержание и механизмы функционирования. – М., 1996. – С. 22–31.
66. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
67. Стругацький В. Агресорний технологічний вплив на масову свідомість на тлі східноукраїнського конфлікту. Підготовка ґрунту й перші міфи / В. Стругацький//Схід. - 2016. - № 3. - С. 101-109. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2016_3_19.
68. Стругацький В. Агресорний технологічний вплив на масову свідомість на тлі східноукраїнського конфлікту. Міфологія мілітарної фази / В. Стругацький//Схід. - 2016. - № 4. - С. 92-100. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2016_4_17.
69. Семчинський К.В. Особливості примирення і миробудівництва в умовах заморожених конфліктів на пострадянському просторі / К. В. Семчинський //

- Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2018. - Вип. 1. - С. 74-85. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2018_1_9.
70. Семчинський К.В. Особливості примирення та його перспективи на різних стадіях насильницького конфлікту / К.В. Семчинський // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2019. - Вип. 4. - С. 78-89.
71. Багінський А. В. Заходи держави в постконфліктному суспільстві / А. В. Багінський // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. - 2019. - № 1. - С. 17-20. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2019_1_4.
72. СІПРІ 2017: Щорічник: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова; Редкол. укр. вид.: О.Мельник (керівник проекту) та ін. – К.: Заповіт, 2017. – 568с. ISBN 978-966-2050-11-0
73. An Agenda for Peace Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf
74. Генеральный секретарь Выступление на заседании Совета Безопасности «Постконфликтное миростроительство» 20 мая 2008 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sg/messages/2008/pv5895.shtml>.
75. Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні. Том 1: Зведений звіт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/3765/RPA_V1_Ukr.pdf.
76. Розпорядження КМУ від 31. 08.2016 р. №892-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2016-p>);
77. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загрозподій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін

- В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.
- 78.Шайгородський Ю. Ж. Технології суспільної консолідації в умовах нової політичної реальності // Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналітична доповідь [Римаренко С. Ю., Шайгородський Ю. Ж., Бушанський В. В. та ін. / За ред. д. політ. н. С. Ю. Римаренка]. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – С. 6–45, 174–18.
 - 79.Оржель О. Ю. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) / О. Ю. Оржель // Економіка та держава. - 2012. - № 8. - С. 102-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_8_32.
 - 80.Myths and Nationhood / Geoffrey Hosking, George Schopflin (editors). -London : Hurst and Company, 1997. - 214 p.
 - 81.Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Таращука. - К.: Основи, 1994. - 224 с. - Режим доступу: <http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Smit-Entoni.-Natsionalna-identychnist.pdf>.
 - 82.Припинення і пост-конфліктне врегулювання сепаратистських конфліктів: іноземний досвід і висновки для України [Електронний ресурс]: аналітична записка Відділу національної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень // НІСД. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/separ_konfl-66377.pdf.
 - 83.Меликсетян Л.С. Концепция достойного человека в средневековом рыцарстве и легенды о Короле / Л.С. Меликсетян // Бюллетень научно-образовательного фонда «Нораванк». – Ер., 2006. – No 2. – С. 86–95.
 - 84.Босик З.О. Родина обрядовість: трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпряни : монографія / Зоя Босик. – К. : НАКККіМ, 2010. – 343 с.
 - 85.Кримський С.Б. Архетипи української культури / С.Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення : зб. наук. праць. – К., 1996.

- 86.Суший О. В. Теоретичні засади соціальної архетипіки / О. В. Суший // Публічне урядування. - 2016. - № 3. - С. 168-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_3_18.
- 87.Мартинов А.Ю. Історична соціологія (циклічна парадигма) : монографія / А.Ю.Мартинов ; Національний університет внутрішніх справ ; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. – К. : УІАД «Рада», 2004. – 288 с.
- 88.Афонін Е.Універсальне й унікальне в процесі суспільної трансформації / Е. Афонін, А. Мартинов // Публічне управління: теорія та практика. – Вип. 3–4. – Х., 2010. – С. 250–263.
- 89.Черникова С.А.Устойчивое развитие – системно-синергетический поход [Електронний ресурс]/С. А. Черникова. – Режим доступу : <http://narfu.ru/upload/medialibrary/1be/tchernikova.PDF>.
- 90.Храмова В. До проблеми української ментальності / В. Храмова // Українська душа. – К., 1992. – С. 8–9.
- 91.Ганяк В. Панівні архетипи української культури як запорука дієвості самоорганізаційного механізму безпеки народу / В. Ганяк // Публічне управління: теорія та практика. - 2014. - Вип. 2(спец. вип.). - С. 64-70. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2(spets)).
- 92.Донченко О. А. Архетиповий менеджмент : монографія / О. А. Донченко ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 264 с.
- 93.Ганяк В. Особливості формування домінуючого культурного архетипу українського суспільства в умовах зміни історичної ситуації / В. Ганяк // Публічне управління: теорія та практика. - 2015. - Вип. 1(спец. вип.). - С. 143-149. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1(spets)).
- 94.Осаченко Ю.С.Миф и логос науки/Ю.С.Осаченко//Философия науки: научное издание по философии, методологии и логике естественных наук. – Ново-сибирск, 2012. – No 4 (55). – С. 3–19.
- 95.Багинский А.В.Символическое пространство европейских государств: мифы и бренды/А.В.Багинский//Политическая наука. - 2014. -№2. -С.127-142. -

Режим доступу:<https://cyberleninka.ru/article/n/simvolicheskoe-prostranstvo-evropeyskih-gosudarstv-mify-i-brendy/viewer>.

- 96.Бондаренко Н. В. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання /Н.В.Бондаренко//Молодь і ринок. - 2019. - №7(174). - С. 130-138. - Режим доступу: <https://doi.org/10.24919/23084634.2019.176194>.
- 97.Дідух М.Л.Феномен етнічної індивідуалізації: Монографія/М.Л.Дідух. -К.- Ніжин:Видавець Лисенко М.М., 2015. -304 с.
- 98.Дідух М.Л.Соціально-психологічні закономірності індивідуалізації:...дисс.докт психолог.наук.К.,2016.